

Gülbaşak Diktaş Yerli

Öğretim Görevlisi Dr., Sakarya Üniversitesi/Sakarya Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu/Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü/Yaşlı Bakımı Pr., Sakarya/Türkiye
Lecturer Doctor, Sakarya University/Sakarya Vocational School of Health Services/Department of Health Care Services/Elderly Care Pr., Sakarya/Türkiye

eposta: gdiktas@sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1170-8907> - RorID: <https://ror.org/04ttnw109>

Atıf/Citation: Diktaş Yerli, G. 2023. Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (37), 51-83.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1401984>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	15.06.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	10.11.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.12.2023

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDE EĞİTİMİN İŞLEVİ VE SOSYAL DEĞİŞME ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Öz

Eğitim sosyolojisi, toplumla, toplumsal kurumlarla eğitimin bağlantısını araştıran bir alan olarak kabul görmektedir. Eğitim sosyolojisine yönelik çalışmaların önemli bir kısmı sosyoloji disiplininde var olan işlevselci, çatışmacı, yorumcu teorilerin ışığında inşa edilmektedir. Bu yaklaşımlara eleştirel pedagoji yaklaşımı da dahil olmaktadır. Toplumsal dönüşümün kaçınılmaz gerçekliğini dünya tarihi bize kanıtlamaktadır. Eğitim ise hem sosyal değişimi belirlemekte hem de değişimden etkilenmektedir. Bu doğrultuda araştırmada, eğitim sosyolojisi perspektifinde eğitimin işlevine, sosyal değişimlerin nasıl olduğuna, sosyal değişimin eğitim sistemini nasıl etkilediğine ve eğitim sistemindeki değişmelerin toplumsal sistemi nasıl etkilediğine ilişkin öğretmen görüşlerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışma, nitel araştırma tekniği kullanılan tanımlayıcı bir araştırmadır. Araştırmada verilere gerçekleştirilen, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle ulaşılmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde araştırmannın amacına uygun, yarı yapılandırılmış şekilde, anlaşılabilirlik ve araştırmannın amacına uygunluk açısından değerlendirilerek hazırlanmış sorular kullanılmaktadır. Araştırmannın örnekleme, İstanbul, Edirne, Kocaeli ve Sakarya şehirlerinde 30 yıl ve üzeri öğretmenlik yapmış, emekli olmuş 40 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme türlerinden uygun durum örnekleme tekniğiyle, gönüllülük ve kolay ulaşılabilirlik esaslarına göre belirlenmiştir. Araştırma sonucu ulaşılan bulgular betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiş, oluşturulan metin üzerinde içerik analiziyle kodlara, kodlardan kategorilere ve oradan da temalara ulaşılmıştır. Araştırma sonucu doğrultusunda eğitimin işlevi, değişimi, eğitimdeki sorunlar ve ideal eğitim sistemi temalarına ulaşılmış, ulaşılan bu temalar eğitim sosyolojisindeki yaklaşımlar ışığında

değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre eğitimin sosyal değişme sürecinde etkili role sahip olduğu kanısı kadar sosyal değişimin de eğitim üzerinde etkisinin kabulü yer almaktadır. Eğitim, sosyal değişime zemin hazırladığı kadar, değişen politik, ekonomik ve sosyal koşullar için ihtiyaç duyulan bilgilerle bireyleri donatan işlevsel bir toplumsal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, eğitim sosyolojisi, eğitimin işlevi, değişme, sosyal değişme.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE FUNCTION OF EDUCATION AND SOCIAL CHANGE IN THE PERSPECTIVE OF EDUCATIONAL SOCIOLOGY

Abstract

Sociology of education is accepted as a field that investigates the connection between society, social institutions and education. An essential part of the studies on the sociology of education are constructed in the light of functionalist, conflictual and interpretive theories existing in the discipline of sociology. Critical pedagogy approach is also included in these approaches. World history proves to us the inevitable reality of social transformation. In this regard, the research aims to determine teachers' opinions on the function of education, how social changes occur, how social change affects the education system, and how changes in the education system affect the social system from the perspective of educational sociology. The study is a descriptive research using qualitative research technique. In the research, data is obtained through semi-structured interview technique. The sample of the research consists of 40 retired teachers who have taught for 30 years or more in the cities of Istanbul, Edirne, Kocaeli and Sakarya. Participants were determined using the convenience sampling technique, one of the purposeful sampling types, based on volunteering and easy accessibility. The findings obtained as a result of the research were analyzed with the descriptive analysis method, and codes were obtained through content analysis on the created text, categories from the codes, and then themes. In line with the research results, the themes of the function of education, its change, problems in education and the ideal education system were reached, and these themes were evaluated in the light of approaches in the sociology of education. According to the results of the research, there is an acceptance that education has an effective role in the process of social change, as well as the impact of social change on education. Education emerges as a functional social institution that provides the basis for social change and equips individuals with the information needed for changing political, economic and social conditions.

Keywords: Education, Sociology of Education, Function of Education, Change, Social Change.

Giriş

Eğitim, bireylerin yaşantısal deneyimleriyle bilinçli bir şekilde davranışlarında değişime neden olma süreci olarak değerlendirilebilmektedir. İnsanlık tarihinde eğitimin

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

geçmişinin oldukça uzun olduğu görülmektedir. Eğitim sosyolojisi ise sosyolojik metot ve bakış açısıyla eğitimle ilgili olguların araştırılması ve değerlendirilmesi kabulüyle sosyoloji ve eğitim bilimleri içerisinde alt disiplin olarak kabul edilmektedir. Eğitim sosyolojisi literatüründe, sosyoloji kuramlarının eğitime ilişkin anlamlandırmalarına ve değerlendirmelerine bakıldığında işlevselci, çatışmacı, yorumcu ve eleştirel pedagoji yaklaşımları şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir.

Tarih boyunca toplumdaki gelişim, ilerleme ve düşüşler benzerlik gösterdiği gibi medeniyetin merkezinin neresi olduğu da değişim göstermektedir. Sosyal değişme, ekonomi, politika, nüfus, eğitim gibi unsurları bünyesinde barındırdığı gibi bunların etkileşimiyle de şekillenen dinamik bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir. Değişimin olmadığı toplum yoktur. Değişimin varlığı sürekli ve farklı yapılar arasında etkileşimle gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda sosyal değişim, toplumsal sistemde, yapılarda, toplumsal kural ve davranışlarda görülmektedir. Varlığı ve sürekliliği kabul edilen sosyal değişimin zamana ve yere göre ise hızı ve oranı farklılaşmaktadır. Özellikle kültürel unsurların bu değişim sürecine karşı direnç gösterdikleri görülmektedir (Hesapçioğlu 1996: 23-26). Toplumların içerisinde oldukları bu değişim sürecinin etkili rol oynayan etmenlerinden biri eğitimidir. Sosyal değişimleri perspektifinden eğitimi değerlendirebilmek için eğitim ile yönetim ve üretim ilişkilerini irdelemek gerekmektedir. Bilimsel ve teknolojik devrimlerle değişimi sürekli olan toplumlarda eğitim de ayrıca tartışılmaktadır. Dünya tarihi boyunca eğitim birey ve toplumların hayatlarında var olmuş, öncelikle temel gereksinimlerin giderilmesinin aktarılması, ardından tarımsal faaliyetlerin tekniğine dair bilgilerin iletilmesiyle devam etmiş, sanayileşme sonucundaysa okullar oluşturulmuş daha büyük kesimlere ulaşmak hedeflenmiştir.

Eğitim ile sosyal değişme sağlanabilir mi? veya sosyal değişme eğitimi değiştirebilir mi? sorularına verilen cevaplar etrafında sosyal değişme ve eğitim ilişkisi tartışılmaktadır. Literatüre bu doğrultuda bakıldığında Althusser'in ve Bourdieu'un eğitim kurumlarının toplumun adaletsizliğini, sınıflar arası ayrımı pekiştirdiği karamsar görüşleriyle karşılaşılmaktadır. Başka bir görüşte eğitim ile sosyal değişme sağlanabilir mi? veya sosyal değişme eğitimi değiştirebilir mi? sorusunun temelde doğru olmadığını, eğitim ve toplumun birlikteliğinin tartışmasız olduğunu, eğitim kurumları aracılığıyla toplum fertlerine kendisi için gerekli olan kültürel aktarımı gerçekleştirmekte olduğunu savunmaktadır (Apple 2019: 158). Sosyal adaletin temini koşuluyla eğitim kurumları toplumdaki tüm kurumlarda sosyal değişimi gerçekleştirebilmektedir. Eğitim uygulamalı bir bilim olarak değerlendirilmekle birlikte, bilginin edinilmesi ve aktarılması açısından toplumsal değişmelerden etkilendiği gibi toplumsal değişmelere de neden olmaktadır. Eğitime yönelik beklentilerde olduğu gibi eğitimin işlevleri de toplumlara, gruplara ve bireylere göre farklılıklar göstermektedir. Ancak sosyal değişme açısından eğitimin işlevleri literatürde iki temel yaklaşım altında değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımlar eğitimin yaratıcı ve tutucu işlevlerine vurgu

yapmaktadır. Eğitimin tutucu fonksiyonuna vurgu yapan yaklaşımların odağında toplumun devamını sağlayacak, düzenini temin edecek değerlerin ve kültürel özelliklerin toplumun yeni fertlerine aktarma vardır (Şıvgın 2009: 38-49). Eğitim bu muhafazakâr tutumuyla kültürel sürekliliği sağlayabilmekte, toplumun geleneksel hayat şekillerini muhafaza etmektedir (Aydın 1991: 34-45). Eğitimin yaratıcı fonksiyonuna vurgu yapan yaklaşımların odağında ise sosyal değişmeyi sağlayacak yaratıcı, yeni buluşlara imza atacak bireyler yetiştirmektir (Aydın 1991: 34-45).

Toplumlar ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal anlamda önemli değişim ve dönüşümlere tanık olmaktadır. İnsan davranışlarındaki değişimi, etkilemeyi amaçlayan eğitim sisteminin, toplumsal değişimlerden etkilenmemesi gibi toplumsal değişmeyi etkilememesi mümkün değildir. Bu doğrultuda her şeyin değişime tabi olduğu gerçekliğiyle eğitimin işlevini, yol açtığı değişimleri veya eğitimin kendisinde yaşanan değişimleri irdelemek, anlamlandırmak; sebepleri ve sonuçlarını tespit etmek önemlidir. Toplumsal yapı içerisinde yeri alan ve önemli roller üstlenen kurumlardan eğitimin işlevini, süreç içerisinde toplumsal değişmeden nasıl etkilendiğini ve toplumsal değişmeyi nasıl etkilediğini anlayabilmek için sistemin temel taşları, sürecin en yakın tanıkları olan öğretmenlerin tutum ve yaklaşımlarını incelemek, sistemi anlamak açısından değerli ve gereklidir.

Bu çalışmada, eğitim sosyolojisi perspektifinde eğitimin işlevine, sosyal değişimlerin nasıl olduğuna, sosyal değişimin eğitim sistemini nasıl etkilediğine ve eğitim sistemindeki değişimlerin toplumsal sistemi nasıl etkilediğine ilişkin öğretmen görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Eğitimin işlevleri ve ideal eğitim sistemi nedir?
- Eğitim sistemindeki değişimlerin topluma etkisi ve toplumsal değişimin eğitim sistemine etkisi nasıldır?
- Türk eğitim sisteminin ve eğitimcilerin sorunları nelerdir?

Toplumsal dönüşümün kaçınılmaz gerçekliğini dünya tarihi bize kanıtlamaktadır. Eğitim ise hem değişim de belirleyen hem de etkilenen olarak dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle sosyal değişme ele alındıktan sonra eğitim sosyolojisine yönelik sosyolojik teoriler açıklanmakta ardından araştırmanın yöntemine yönelik bilgiler verilmekte, araştırma bulguları ve bulgular doğrultusunda araştırma sonucu tartışılarak değerlendirilmektedir.

1. Sosyal Değişme

Klasik sosyoloji kuramcılarında Weber, kiriz olarak tanımladığı sosyal değişmeyi, toplumun kültürel yapısını teşkil eden değerlerinde ve inançlarında ortaya çıkan

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

farklılaşmanın toplum içerisinde var olan örgütler üzerindeki etkisiyle ayrıntılandırmaktadır (Celkan 1991: 90). Toplumlar ve kendilerini oluşturan alt sistemler, bünyelerindeki kimi özelliklerini muhafaza etmek amacıyla statik faktörleri, aynı zamanda farklılaşmayı hedefleyen dinamik faktörleri birlikte barındırmaktadır. Toplumlardaki değişimin niteliğini de bu iki faktörün hangi ölçüde var oldukları belirlemektedir (Akyüz 1992: 267). Toplumsal yapıdaki ve bu yapıyı meydana getiren kurumlardaki değişme, sosyal değişme olarak ifade edilmektedir. Toplumlar karşılaştıkları problemler nedeniyle bir dönüşüm sürecine girmekte, toplumun gereksinimleri doğrultusunda meydana gelen farklılaşma sosyal değişme olarak değerlendirilmekte, sosyal değişme, sosyo-ekonomik, politik ve sosyo-kültürel farklılıkları kapsayan toplumu biçimlendirmeyi amaçlayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Akyüz 1992: 268). Sosyal değişme insanların etraflarındaki şartlara adapte olmalarıyla gerçekleşebilmektedir (Sunar 2014: 3). Giddens, değişimi açıklarken, belirli bir zamanda, belirli bir nesne veya duruma yönelik olan farklılaşmayı ve bu farklılaşmanın ölçüsünün belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır (2006: 32). Değişme, hızına, niteliğine, niceliğine, disiplin alanlarına göre değerlendirilebilmektedir. Değişime, hızı açısından bakıldığında yavaş ve hızlı, niteliği açısından bakıldığında, planlı olup olmaması, niceliği açısından bakıldığında, bireysel, grup, kurumsal ve örgütsel olması, alan açısından ise ekonomik, kültürel, teknolojik, kimyasal, fiziksel şeklinde sınıflandırmalarla tanımlanabildiği görülmektedir (Gökçe 2000: 8).

Tüm toplumlarda değişim süreklidir. Gerçekleşen değişimlerin yönü ve hızı farklılaşmaktadır. İhtilallerin ve yönetim sisteminin farklılaştığı dönemlerde karşılaşılan değişim hızlı iken sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan yönleri değerlendirildiğinde kimi zaman geriye kimi zamanda ileriye doğru gerçekleşebilmektedir. Sosyal değişimin yönüne ilişkin önemli tartışmalar yapılmaktadır. Öncelikli olarak sosyal değişme ilerleme ile eş değerlendirilmektedir. Ancak sosyal değişimin ilerleme yönü kadar gerileme yönünün de mevcut olduğu savunulmaktadır (Bock 2002: 4). Toplumlardaki gelişme fikri dünya tarihinin başlangıcından beri mevcutken sosyal değişme kavramının miladı 17-18. yüzyıllar olarak görülmektedir. 17. yüzyıl öncesinde ilerleme veya gelişme kavramları göçler, savaşlar, zaferler, buluşlar gibi olayların topluma yansımalarına odaklanırken 17. yüzyılla gelişme, ilerlemeye, değişime kültürel unsurların etkileri eklenmiş, sosyal değişme bu doğrultuda irdelenmiştir. Sosyal değişmede kültürün tesiri konusunda yol gösterici fikirlerinse Concordet'ten ve Turgot'tan geldiği görülmektedir. Turgot, insanlığın doğal bir bütünlük olduğunu kabul etmekte ve kültür aracılığıyla da bütün toplum ilerleme sağlamaktadır (Bock 2002: 64). Concordet ise sosyal ilerleme teorisini oluştururken tarihsel olayların sosyal yapı üzerindeki etkisine odaklanarak bu etkiyi "riskli tesadüf" diye tanımlayarak gelişme ve ilerleme düşüncesinden uzaklaştırmaktadır (Bock 2002: 68). Ancak kültürün sosyal değişmedeki etkisi ve rolünün farkındalığı 18. yüzyılda daha net anlaşılmaktadır. Öyleyse temel soru, kültür sosyal değişimi gerçekleştirebilmek için var oluşunu eğitim kurumlarıyla

gerçekleştirebilecek mi, bu durum tüm topluma yayılabilecek mi? şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Nedenleri açısından sosyal değişme değerlendirildiğinde, toplumdan topluma çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Sosyal değişimin nedenleri arasında olan eğitimin de değişim sağlayıcı rolü topluma göre farklılık göstermektedir. Sosyal değişim, iki önemli fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Bu fonksiyonlardan ilki tutucu görevi, ikincisi ise yeniliğe karşı cesaretlendirici işlevidir. Eğitimin tutucu fonksiyonuna göre, toplumsal yapı içerisinde var olan kültürü, değerleri ve normları yeni nesillere iletmek rolünü üstlenmektedir. Ayrıca eğitim var olan düzeni sarsıcı tutum ve davranışları kontrol eden, geleneksel hayat tarzındaki değişimlere karşı muhafazakâr tutum sergileyen bir toplumsal kontrol mekanizması olarak değerlendirilmektedir (Tezcan, 1999: 176). Eğitimin yeniliği teşvik edici rolü ise toplumların modernleşmesiyle aktif hale gelmekte, etkinliği artmaktadır. Keşif ve buluşlara ihtiyaç duyan modern toplum, fertlerini bu ihtiyaçlarını karşılayacak donanımda yetiştirme çabasıyla yeni düşünce, değer ve görüşleri kazandırabilecekleri eğitim sistemini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda eğitim bir taraftan muhafazakâr tutumuyla toplumsal yapı içerisinde var olan değerleri aktararak devamını sağlarken bir taraftan sosyal değişme için harekete geçirici işlev göstermektedir. Eğitimin bu iki tutarsız fonksiyonu her toplumda görülmekle birlikte totaliter ve geleneksel özellikleri ağır basan toplumlarda eğitimin tutucu fonksiyonu belirgin olmaktadır. Tam tersi modern toplumlarda eğitimin iki fonksiyonunun uzlaştırılma çabası söz konusudur. Modern toplumda eğitim hem toplumun sürekliliğini temin etme işlevi gösterirken hem de toplumun kalkınması, gelişmesi ve ilerlemesi için yeni bakış açıları ve yaklaşımları yeni nesillere ulaştırmaktadır. Eğitim ve sosyal değişme arasında ilişki kaçınılmazdır ve eğitimin temel işlevi olarak değişim kabul edilmekle birlikte aralarındaki sebep sonuç net değildir. Sosyal değişmelerin eğitimde değişme sağladığı gibi eğitim aracılığıyla da toplumda değişimler gerçekleştirilebilmektedir (Tezcan, 1999: 177).

2. Eğitim Sosyolojisindeki Yaklaşımlar

Eğitim sosyolojisi literatüründe, sosyoloji kuramlarının eğitime yönelik değerlendirme ve anlamlandırmalarına bakıldığında sınıflandırmanın işlevselci, çatışmacı, yorumcu ve eleştirel pedagoji yaklaşımları şeklinde olduğu görülmektedir. İşlevselci yaklaşımda, Jencks'in *ekonomik eşitsizlik savı*, Dreeben'in *sosyalleşme savı*, Coleman Raporu, Herrnstein'in *sosyal statünün zeka ile belirlendiği savı*; çatışmacı yaklaşımda Collins ve *statü kültürü yaklaşımı*, Bourdieu ve *kültürel yeniden üretim yaklaşımı*, Bowles, Gintis ve *benzeşim ilkesi*; yorumcu yaklaşımda Bernstein'in *eğitimde sembolik kontrol anlayışı*, Michael Young'ın *bilginin tabakalaşması anlayışı ve geleceğin müfredatı tanımlaması*, eleştirel pedagoji kuramında Paulo Freire'in *problem tanımlayıcı eğitim modeli ve ezilenlerin pedagojisi*, Henry Giroux ve *neoliberalizmle mücadele aracı olarak eğitim*, Michael Apple'ın *müfredat çözümlerinde ideolojik yeniden üretim yaklaşımları* ön planda değerlendirilmektedir.

2.1. İşlevselci Yaklaşım

Literatürde eğitim sosyolojisine yönelik kuramsal çalışmalarda işlevselci yaklaşımlarla öncelikli olarak karşılaşılmaktadır. Sosyolojinin büyük boy kuramlarından olan işlevselci teori, eğitim sosyoloji bağlamında incelendiğinde Durkheim'dan, Merton'dan ve Parsons'tan hareketle kültürel değerler, sosyal kuralların aktarılması şeklinde kavramların öne çıktığı görülmektedir. İşlevselci sosyoloji kuramları toplumda eğitimin işlevlerini açıklamaya çalışır ve siyasi, ekonomik, sosyal, entelektüel amaçları olduğuna vurgu yapmaktadır. Eğitimin bu dört temel amacına bakıldığında, siyasi amacı: mevcut sisteme sadakati sağlayarak toplumsal kuralları yeni kuşaklara öğretmek, ekonomik amacı: toplumsal iş bölümünü sağlayabilmek için yeni nesillere edinecekleri mesleki rollerini kazandırmak için eğitmek, sosyal amacı: yeni nesillerin toplumsal değerlere sahip rol ve davranışlarını edinmelerini sağlayarak sosyalleşmelerini gerçekleştirerek sosyal düzeni temin etmek, entelektüel amacı: yeni nesillere temel kognitif yetenekleri öğretmek, üst seviye düşünme yetenekleri edinmelerini sağlamak, bilgiyi iletmeğidir. İşlevselci yaklaşımlara göre eğitimin amacı, modern toplumlarda bireylerin sosyal, ekonomik, kültürel açıdan çok yönlü hazırlanmalarını destekleyerek, sosyal statülerine uygun olarak var oluşlarını sağlamaktır (Sadovnik 2018: 118). Eğitim sosyolojisindeki işlevselci yaklaşımlar irdelendiğinde sıklıkla Jencks, Dreeben, Coleman ve Herrnstein savlarıyla karşılaşılmaktadır.

Jencks'in ekonomik eşitsizlik savı: Jencks'in çalışmalarında eğitim, toplumsal tabakalaşma, eşitsizlik ve meritokrasiye odaklanmakta, eğitim imkanlarının, mutluluğun, toplumsal eşitsizliğin suç ile ilişkisini tartışmakta ve ekonomik adaletsizliğin kalıtsal olduğunu savunmaktadır (Jencks 2002: 63). Ona göre, sosyal arka plan çeşitlilikleri, eğitimin niteliği, mesleki başarısı ve refahı açısından etkili kabul edilmektedir (Hoffer 2002: 438). Kalıtsal olan ekonomik eşitsizlik nitelikli eğitime ulaşmayı engellemekte bu durum kuşaktan kuşağa aktarılarak sürekliliğini korumaktadır.

Dreeben'in sosyalleşme savı: Okulların işlevselliğine odaklanan Dreeben, eğitimin fonksiyonlarını açıklayabilmek için, eğitim sisteminin yapısının, sistem içerisindeki etkileşiminin, meydana gelen olayların eğitimsel yansımalarının araştırılmasına inanmaktadır (Barr ve Dreeben 2014: 134). Dreeben'e göre okullar aracılığıyla öğretilmesi planlanan bilgiler farklı kanallar aracılığıyla da öğretilir fakat sosyalleşme okul dışı farklı bir kanal aracılığıyla verilememekte, eğitim, bireylere sosyal normları öğretmek bu normlarla uyumlu tutum ve davranışların geliştirilmesini sağlamaktadır (Dreeben 2013: 130). Eğitimin bu fonksiyonu sanayi toplumu olma sürecini sürekli kılmaktadır. Sanayi toplumunda başarı, bağımsızlık, özgürlük ve evrensellik olmak üzere dört norm etkinliğini sürdürmekte ve bu normlar sayesinde sosyal, politik ve ekonomik katılım mümkün olmaktadır (Dreeben 2013: 132-143). Dreeben, işlevselci yaklaşımın bireylerin meslek sahibi olmalarını ve sosyalleşmelerini sağlamayı amaç edindiğini savunmaktadır (Dreeben 2013: 143).

Coleman Raporu: Eğitime ulaşmada eşitliğin mümkün olmadığına odaklanan Coleman Raporu, eğitim sürecinin sonuçlarına dikkat çekmesi açısından önemlidir (Heckman ve Neal 2005: 94). Coleman Raporu çerçevesinde aile ve toplumun eğitim süreç ve sonucunda önemli belirleyen unsur olmasından hareketle, tüm aile ve toplumun niteliklerinin denk olmayacağı gerçekliğiyle, eğitimde de eşitliğin sağlanmasının mümkün olamayacağını savunulmaktadır. Bu raporla toplum ve eğitim kurumları arasında işlevsel bir bağlantı mevcut olmakla birlikte, eğitimin temel işlevi iktisadi verimi arttırmak ve uzlaşmayı sağlamak olarak değerlendirilmektedir (Cookson ve Sadovnik 2001: 268). Coleman Raporu'nun düşündürdükleri sonucunda, eğitime dair okul niteliğinin ekonomik getiri açısından etkililiği, öğretmenlerin tesiri ve akranın mı yoksa okulun mu eğitimde daha etkili olduğu şeklinde üç farklı araştırma odağı belirlemektedir (Heckman ve Neal 2005: 97). Raporla ulaşılan sonuçlara bakıldığında ise hangi topluma veya ırka mensup olunursa olunsun öğrencilerin sahip oldukları ev ortamı eğitimde başarı için önemlidir, azınlık olma durumunun başarıyı olumsuz yönde etkilediği, öğretmen vasıflarının başarı üzerinde sınırlı düzeyde etkiye sahip olduğu ve okulun öğretim için yapabildiği harcamalar, müfredat vb. faktörlerin başarıda etkisinin az olduğu anlaşılmaktadır (Shouse 2001: 518). Coleman Raporunun, eğitime dair politikaların düzenlenmesi, eğitim kurumlarının ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmesi, eşitlik odağında eğitimin işlevinin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğine yol açması açısından, eğitime dair araştırma ve tartışmalarda önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Herrnstein'in sosyal statünün zekâ ile belirlendiği savı: Zekâ ile ekonomik ve sosyal eşitsizlikler arasında ilişki kurmaya çalışan Herrnstein, politikalar ve toplumsal olaylar ile zekanın bağlantılı olduğunu fakat zekaya eşlik eden ekonomik durum, etnik özellikler, yetenekler, aile özellikleri gibi etmenlerin olduğunu da kabul etmekte, birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir (Herrnstein ve Murray 1996). Herrnstein, bilimsel tabakalaşma kavramsallaştırmasıyla, toplumsal tabakalaşmanın zekaya bağlı özelliklere göre biçimlendiğini savunmaktadır (Herrnstein ve Murray 1996: 26). Ekonomik açıdan güçlü olma, nitelikli eğitimsel özelliklere sahip olma gibi toplumsal statüyü belirleyen faktörlere ulaşabilen *bilişsel elit* grup oluşmakta, bu grup zaman içinde toplumda var olan diğer tabakalardan kopmaktadır. Zekanın, ekonomik ve sosyal değişkenlere oranla üretkenlik, eğitimsel ve mesleki başarı üzerinde daha belirleyici olmasıyla birlikte, zekâ üzerinde de etnik ve genetik özelliklerin etkili olduğu kabul edilmektedir (Herrnstein ve Murray 1996: 73).

2.2. Çatışmacı Yaklaşım

İşlevselci yaklaşımın geçiş sürecindeki uyumsuzluklar olarak değerlendirdiklerini, çatışmacı yaklaşım, modern toplumun esas ve sürekli olan gerginliği şeklinde açıklamaktadır. Çatışmacılar için, toplumsal hayatın ana dinamiği, gücü elde etmek için verilen kavgadır (Tezcan 1999: 21). Çatışmacı yaklaşım Weber 'in ve Marx'ın teorileri doğrultusunda

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma ilerlemektedir. Çatışmacı yaklaşımın temsilcileri olarak Randall Collins, Bourdieu, Bowles ve Gintis ön planda görülmektedir.

Marx'ın tartışmaları direk eğitimle alakalı olmasa da eğitim sosyolojisinde ideoloji, yabancılaşma, sınıf çatışması teorilerinin yansımaları dikkat çekmektedir. Marx'a göre okullar, öğrencilere üst sınıfın menfaatlerine uygun düşünce tarzını öğretmek, öğrencilerin başarı için eşit şansa sahip olduğuna inandırarak, başarısızlıklarının açıklamasını kendi eksiklikleri olarak değerlendirmekte, böylece içinde buldukları alt konumlarını içselleştirerek kapitalist gücü meşru kılmaktadır (Ballantine ve Spade 2014: 22). Weber, çatışmayı yalnızca ekonomiyle bağlantılandırmamakta, bürokratikleşme ve rasyonelleşme yatkinliği olan modern toplumlarda ortaya çıkan otorite tipleriyle tartışmaktadır. Weber'e göre modern devlette, rasyonelleşme, bürokrasi ve oluşturduğu otorite tipleri eğitimin nasıl biçimleneceğiyle direk bağlantılıdır (Sadovnik 2018: 120-230). Weber, oluşturduğu bürokratik toplum analizinde eğitimin işlevi olarak, toplumun ihtiyaç duyduğu uzmanlaşmaya yönelik bireylerin yetiştirilmesinin gerçekleştirildiğini savunmaktadır (Topses 2014: 8).

Çatışmacı eğitim sosyoloji kuramlarına göre, bireyin toplumsal sistemdeki statüsü eşitsizliği belirlemektedir. Eğitim kimileri için ayrıcalık oluştururken kimileri içinse dezavantajlar oluşturmaktadır (Ballantine ve Spade 2014: 21). Modern toplumların bekledikleri uzmanlık meslek edinmeyle mümkünken, meslek edinme eğitime ulaşabilme, eğitime ulaşabilmeyse ailenin sosyal ekonomik konumuna göre belirlenmektedir. Çatışmacı yaklaşım, eğitimin liyakate dayalı bir sistem içinde olmadığını, eğitim aracılığıyla değerlerin, bilginin, yeteneğin aktarılması görüşünün tersine, ekonomik gücü elinde bulunduranların menfaatleri yönünde eşitsizliklerin sürekliliği ve derinleşmesi sağlanmaktadır. Toplumun fertlerinin yetenek ve emekleri, sosyal ve iktisadi konumlarının gerisinde kalmaktadır. Eğitim sosyolojisindeki çatışmacı teorilerde, Collins ve statü kültürü yaklaşımı, Bourdieu ve kültürel yeniden üretim yaklaşımı, Bowles, Gintis ve benzeşim ilkesi dikkat çekmektedir.

Collins ve statü kültürü yaklaşımı: Eğitimi, toplum için bir zorlama vasıtası olarak değerlendiren Collins, saygınlık edinebilmek, ekonomik kazanç sağlayabilmek, siyasi hakimiyet edinmek işleviyle eğitimi tartışmaktadır (Blackledge ve Hunt 2019: 324). Toplumun önemli kısmının eğitimi, toplum içerisinde bir pozisyona ulaşma ve ekonomik gelir elde etme yöntemi olarak kabul etmektedir. Modern toplumdaki hızlı değişim ve gelişimle birlikte meslekler farklı teknolojik ve ekonomik faktörlerle donatılmaya ihtiyaç duymakta fakat Collins, okulların bu ihtiyacı karşılayacak potansiyellerinin olmadığını düşünmektedir (Blackledge ve Hunt 2019: 321-324). Eğitim sistemindeki gelişmenin kaynağı güçlü ve iyi statü için gerçekleşen meslekler merkezli rekabettir (Hoffer 2002: 440). Okulların temel sorumluluk ve işlevleri statü kültürünü yeni nesillere aktarmaktır (Collins 2012: 46).

Bourdieu ve kültürel yeniden üretim yaklaşımı: Bourdieu'nun eğitime ilişkin çözümlenmeleri hem Marksist hem Weberci taraflarıyla nitelendirilmektedir. Sınıf çatışması

odağında eğitimin, yeniden kültür oluşturulması ve toplumsal anlamlandırmalarını tartışması, Bourdieu'nun Marksist yanını ortaya çıkarırken, iktidarın kuşaktan kuşağa aktarımının okullar aracılığıyla ulaşılan belgelerle liyakatin ve yeteneğin onaylanarak gerçekleştirildiği savı, Weberci yanını ortaya koymaktadır. Sermaye kavramı perspektifinde anlaşılmaya çalışılan Bourdieu'nun eğitim sosyolojisine yönelik düşünceleri, sermayenin aktif olarak var olduğu üç farklı kavramlaştırmayla varlığını göstermektedir (Bourdieu 1986: 16). Bu kavramlar sosyal sermaye, ekonomik sermaye ve kültürel sermayedir. Sosyal sermaye, toplumsal mecburiyetlerden ve sorumluluklardan meydana gelen, belli şartlarda ekonomik sermayeye çevrilebilen, doğuştan edinilen statü olarak açıklanırken; ekonomik sermaye, paraya dönüştürülebilmekte, mülkiyet edinilerek kurumsallaştırılabilmekte; kültürel sermaye ise bazı şartlarda ekonomik sermayeye çevrilmekte ayrıca eğitimsel vasıflar biçiminde kurumsallaştırılabilmektedir (Bourdieu 1986: 26). Bu üç kavramsallaştırma dışında sembolik sermaye de toplumsal olarak bilişsel yeteneklerden meydana gelen kavramlaştırmalar olarak değerlendirilebilmektedir (Bourdieu 1986: 26). Bourdieu'ya göre kültürel sermaye, çocuklukta kazanılan kültür, bilgi ve yetenekten oluşmaktadır (Swartz 2001: 553). Akademik açıdan bireyleri başarıya götüren kültürel sermaye, ekonomik açıdan da daha iyi konumda olmayı sağlamaktadır (Madigan 2002: 120). Bireyin başat kültür içerisinde varlığını olanaklı kılan aygıt ise eğitimidir. Bourdieu, eğitime yönelik düşüncelerini habitus ve sermaye kavramsallaştırmaları doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Habitus, davranış ve düşünceleri belirlemekte ve bütünleştirmektedir (Bourdieu ve Passeron 2015: 207). Habitusu toplum ürettiği gibi aynı zamanda habitus toplumu üretmekte, bireylerin sosyal dünyayı anlamalarında aracı olan bilişsel yapı olarak değerlendirilmektedir (Ritzer 2011: 226). Kültürel sermaye ile sosyal sermayenin eğitim kurumları ve aile aracılığıyla nasıl yeni nesillere aktarıldığını inceleyen Bourdieu, grupların, bireylerin bu kavramlarla kültürel ve sosyal statülerini oluşturduklarını değerlendirmektedir (Sadovnik 2018: 118).

Eğitim kurumları, iktidarın özündeki otorite bağlantısını gizleyerek, otoritesini direktmesi şeklinde yorumlanabilen sembolik şiddetin bir şekli olarak kabul edilmektedir (Bourdieu ve Passeron 2015: 38). Kurumların varlığını sürdürmesini temin ederek, kendilerine has özelliklerini yalnız eğitim özellikleri gibi yansıtarak, kültürel sermayenin toplum içerisinde oluşmuş sınıflar arasındaki paylaşımıyla, yapının kendisini tekrar üretiminde etkili bir görev edinmektedir (Bourdieu ve Passeron 2015: 38). Bourdieu, mevcut düzeni korumayı amaçlayan eğitimde, sınıfların belirlenmesi ve bu belirlenme sürecinin kültürel sermaye ile olan bağlantısını, mevcut tabakaların devamının gerçekleşmesinde okulların rolleri üzerine oldukça geniş bir tartışma yapmaktadır (Bourdieu ve Passeron 2015: 220-260). Bu doğrultuda eğitim kurumları bir taraftan kültürü yasallaştırarak, içselleştirilmesini sağlarken bir taraftan da kültüre uzaklıkların ve kültürle olan farklılıkların devamını pekiştirmektedir. Okuldaki başarının kökeni, bireyin içinde yetiştiği ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik seviyesiyle doğru orantılıdır ve eğitime başlamadan önceki deneyimlerle ulaşılan beceri ve bilgilere

dayanmaktadır. Eğitim kurumlarına orada verilecek kodlarla donatılmış şekilde gelen üst sınıfın yani egemen sınıfın çocuklarının başarısı, alt sınıf ailelerden gelen çocukların da başarısızlığı kaçınılmaz olmakta, durum meşrulaşmaktadır (Bourdieu ve Passeron 2015: 156).

Bourdieu'ya göre, eğitim, nispi bağımsızlığı mevcut sınıfsal çeşitliliklere dayanarak kültürün üretiminin tekrarını özerklik aldanmasıyla gerçekleştirmektedir (Bourdieu ve Passeron 2015: 220-260). Eğitimde kabul edilen bu nispi bağımsızlık, sınıfsal değişikliklerle birlikte ideolojik bir özellik içermekte ve toplumsal düzenin ve kültürün devamını sağlamaktadır. Ayrıca eğitim ideolojik var oluşunu, toplumsal ihtiyaçları giderme rolü gerekçesiyle de sağlamaktadır (Bourdieu ve Passeron 2015: 254).

Bowles, Gintis ve benzeşim ilkesi: Eğitim sisteminin, toplumda var olan egemen sınıf yapısının tekrar kurulumu amacıyla mevcudiyetini koruduğunu savunan Gintis ve Bowles, ilk etapta eğitim sistemiyle iktisadi başarının ancak eğitime ve bireysel beceri ve yeteneğe bağlı olduğu inancı oluşturularak, meritokratik düşünce tarzının benimsenmesini sağlamakta bu şekilde eşitsizlikler meşrulaştırılmakta, ardından sosyalleşme ile yeni nesiller kapitalist sistemin gerekleri doğrultusunda şekillendirilmektedir. Böylece eğitim aracılığıyla üretim süreçlerinin, ilişkilerinin, tekrarlayan üretimi gerçekleştirilmekte, bireylerin iş bölümü ihtiyaçlarına cevap verir duruma gelmelerinin yanı sıra, sınıf kimliğini edinmiş olmaları sağlanmaktadır (Bowles ve Gintis 2011: 130).

Benzeşim ilkesi ise ekonomik hayat ile eğitim hayatındaki karşılıklı birbirlerini bütünleyen yapılarla açıklanmaktadır (Bowles ve Gintis 2011: 13). Benzeşim ilkesi, eğitim ve çalışma hayatındaki sosyal ilişkileri benzeştirmektedir. Bu yapısal benzerlikler değerlendirildiğinde, kapitalist süreçlerde alt, orta ve üst düzeylerdeki işlerde kurallara uyma, bağlılık ve otonomi gibi değerlere karşılık gelmesi ve var olan hiyerarşinin eğitimde de mevcut olan; kovulmak- işsizliğe benzer not, ücret şeklinde motivasyon unsurlarının varlığı, mesleki ayrışma olarak kabul edilebilmesi; akademik açıdan uzmanlaşma ve kurumsal hale gelmiş çekişmenin varlığı; yönetici ile işçi arasındaki ilişkinin yapısıyla öğrenci öğretmen ve idareci arasındaki ilişkinin yapısındaki mevcut otorite kalıplarındaki benzeşimin varlığı dikkat çekmektedir (Swartz 2001: 552). Benzeşim ilkesine göre ekonomik bağlamda üst yani hâkim sınıf içerisinde bulunan öğrenciler kültürel, ekonomik ve politik bağlamda destekleyici tarzda eğitimle donatılırken; hâkim olmayan sınıftakiler sorgulamadan yoksun, eleştirel düşünceden uzak bir eğitim almaktadırlar (Cookson ve Donly 2001: 237).

2.3. Yorumcu Yaklaşım

Fenomenoloji, etnometodoloji ve sembolik etkileşimcilik, eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Sembolik etkileşimciliğin temelinde davranışçılığın ve pragmatizmin izleri görülmektedir. Benliğin var oluşuna vurgu yapan kuram, nesne ve öznenin ben ile olan ayırımına odaklanan Mead, önemli bir sembolik

etkileşimcidir ve yaklaşımında John Dewey'in izleri görülmektedir. Özne ben ve nesne ben ile ikiye ayrılan ben, eylemden etkilenen ise özne ben, eylemin etkisinin ötekinin değerlendirmesine bağlı olarak belirleyen nesne ben, bireyin kişiliğini belirler (Mead 1962: 175-178). Özellikle 1960'lı yıllarda sosyal ve eğitim bilimlerinde sembolik etkileşimcilerin etkilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Goffman'ın da benzer çaba içerisinde benliğin var oluşu ve temsilini açıklama gayretinde olduğu dikkat çekmektedir. Goffman, yaşamın her mecrasında ortaya çıkan eylemler ve bu eylemlerle olan etkileşimleri tiyatral bir biçimde açıklamaya çalışmaktadır. Goffman'a göre bireyin toplum içindeki var oluşunu, çevresindeki diğer unsurlarla olan etkileşiminin belirlemesi, tiyatro sahnesindeki oyuncunun başarısında etkili olan sahne ardındaki çalışanlar, seyirciler ve yardımcı oyunculara benzetmektedir (Goffman 2014: 10-11). Anlam, sembolik etkileşimciler açısından bireylerin birbirleriyle olan etkileşimleri sonucunda meydana gelmektedir (Blumer 1969: 4).

Fenomenoloji, eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımları etkileyen bir diğer düşünce biçimidir. Odağında sosyal açıdan inşa edilen ve problemlerin çözümü için işlevsel olan bilginin varlığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda gündelik yaşam içinde meydana gelen nesnelere ve bu nesnelere dair bilgileri biz üretiriz (Bruce ve Yearley 2006: 229). Fenomenolojinin kurucusu kabul edilen Schutz'a göre, bireylerin gündelik yaşamlarındaki eylemleri tekrarlarla kurulmakta, öznenin aktif var oluşuyla toplumsal gerçeklik ortaya çıkmaktadır (Swingewood 2014: 290).

Eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımları etkileyen bir diğer düşünce biçimi de etnometodolojidir. Etnometodolojinin araştırdığı şey, toplum içindeki bireylerin faaliyetleri ve gündelik hayatın doğasıdır (Swingewood 2014: 294). Gündelik hayatın doğası içerisinde bireylerin etkileşimine odaklanan etnometodoloji, bağlamlarında eylemleri inceleyerek, bireylerin gündelik hayatı anlamlı hale getirmek için gerçekleştirdikleri eylemleri açıklamaktır.

Sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji ve etnometodoloji kuramları perspektifinde eğitim sosyolojisi değerlendirildiğinde, toplumsal gerçekliğin inşası, bireylerin eylemleri, bireylerin etkileşimleri ve bireylerin bu süreçleri açıklayıp, anlamlandırmadaki yaşantısal birikimleriyle gerçekleşmektedir. Okul yaşamı içerisindeki aktörlerin eylem ve etkileşimleri yani idareci, öğretmen, öğrenciler arasındaki etkileşimin biçimi eğitim sürecini şekillendirmektedir (Ballantine ve Spade 2014: 13). Eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımlarda Bernstein'in eğitimde sembolik kontrol anlayışı, Michael Young'ın bilginin tabakalaşması anlayışı ve geleceğin müfredatı tanımlamasının ön planda olduğu görülmektedir.

Bernstein'in eğitimde sembolik kontrol anlayışı: Bernstein, teorisinde açılımcı ve sınırlayıcı dil yaklaşımı, başat kültürün tekrarlayarak var edildiği, üretildiği pedagojik süreçlere ve eğitim süreçlerinin içeriklerine odaklanmaktadır. Özellikle eğitim süreçlerinde

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

oluşturulan içerikler toplumu kontrol eden sembolik düzeneklerdir. Dil açısından değerlendirildiğinde sınıflar arasındaki konuşma şekillerindeki fark dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda açıklayıcı dil, çok boyutlu fikir yürütebilen, ifade yeteneği yüksek, soyut düşünme kabiliyeti olan ve iletişim yetileri açısından egemen sınıfın beklentilerini karşılayabilen orta sınıfın dili iken; sınırlayıcı dil ise somut yaşantısal deneyimlere dayanan, başlık düzeyinde, somut ve dolaysız anlatıma sahiptir. Bernstein'e göre dildeki bu farklılıkların nedeni, sınıfların eğitim sistemlerindeki farklılıklardan kaynaklanmakta, sınıfların devamı ise eğitim sistemlerinin varlığına bağlı olmakta, eğitim, bir sembolik kontrol unsuru olarak değerlendirilmektedir. Eğitim, özellikle müfredatla deneyimleri ve kimlikleri şekillendirmektedir (Gleeson 2002: 135). Sembolik kontrol anlayışıyla Bernstein, günlük yaşam içerisinde müfredatın etkisini irdelemekte, sembolik kontrolün odağına dili yerleştirmektedir (Bernstein 2003: 138). Dil, bağlam içerisinde edinilmekte ve sembolik kontrol yaşam içerisinde keşfedilmekte, pedagojik araçlarla aktarılmakta, eğitim ile kabul edilen söylemlerle varlığını korumaktadır. Değişim ve düzen ihtimallerini birlikte barındıran sembolik kontrol oluşturduğu dilsel kodlarla bir yandan muhalif bir yandan egemen kültürü destekleyen kodları içermektedir (Bernstein 2003: 139). Bu bağlamda sembolik kontrol hem düzeni sürdürmeyi amaçlarken hem de sosyal değişimin etkenlerini içerisinde barındırmaktadır.

Michael Young'ın bilginin tabakalaşması anlayışı ve geleceğin müfredatı tanımlaması: Young, bilginin oluşumunda toplumsal kaynaklara vurgu yaparak, eğitim kurumlarında uygulanacak müfredatın nasıl belirlenip, düzenlendiğine odaklanmakta, müfredatın temel eğitimin sosyoloji konusu olduğunu savunmaktadır (Young 1971: 21-27). Müfredatın gerçekleştirilmesindeki tartışmanın, egemen sınıf tarafından seçilen ve oluşturulan bilgiler doğrultusunda meydana geldiğini düşünen Young, bilgiye ulaşmanın içinde bulunan tabakalaşmalarla sınırlı olduğunu ve bu açıdan da farklılaştığını, bazı gruplar için edinilen bilginin üstünlüğüne dikkat çekerken, bütün bu sürecin lokomotifinin eğitim kurumları olduğunu belirtmektedir (1971: 33). Toplumca benimsenen yüksek değerler olarak kodlanan değerler, eğitimsel bilgi tasarlanarak eğitim kurumlarınca toplumun hâkim kesimine aktararak, kurumsallaştırılarak, standart sağlanmış olmaktadır. Bu doğrultuda egemen yapı ile bilgi düzenlenmekte, egemen sınıfın lehine toplumsal ilişkilerde değişimin meydana gelmesine olanak sunulmaktadır. Young'a göre bilgi, toplum içerisindeki egemen güç tarafından belli amaçlar ve bağlamlarda sosyal bir biçimde oluşturulmaktadır (Young 2002: 2). Ancak müfredatın tarihsel fonksiyonunu vurgulayan Young, öğrenci ve öğretmenlerin şahsi gerçekliklerinin bilginin meydana gelmesindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmakta; gerçekleştirilecek müfredatın sosyal işlevini sağlayarak anlaşılır, eleştirilebilir ve değiştirilebilir olması gerektiğini ifade etmektedir (2002: 23-32).

2.4. Eleştirel Pedagoji Kuramı

Eleştirel pedagoji kuranının düşünsel zemininde Marksizmin, Frankfurt Okulunun ve Neo-marksizmin olduğu, 1980'li yıllarda eğitim sosyolojisinde varlığını gösterdiği, post-modern söylemlerle birlikte de eleştirel pedagojik çalışmalarda materyalist analizlerden liberal veya neoliberal analizleri kapsayan boyutlarda analizlerin varlığı dikkat çekmektedir. Eleştirel pedagoji kuramında, Paulo Freire'in problem tanımlayıcı eğitim modeli ve ezilenlerin pedagojisi, Henry Giroux ve neoliberalizmle mücadele aracı olarak eğitim, Michael Apple'in müfredat çözümlerinde ideolojik yeniden üretim yaklaşımlarının ön planda olduğu görülmektedir.

Paulo Freire'in problem tanımlayıcı eğitim modeli ve ezilenlerin pedagojisi: Ezen ve ezilenin uyumsuzluğunu, bu uyumsuz durumun çözümünü tartışan Freire, bilinçlenme kavramına dikkat çekmektedir. Bilinçlenme bir öğrenme sürecidir ve ezilenin onu ezen ekonomik, siyasal ve sosyal durumları kavrayışı olarak kabul edilmektedir (Freire 2014: 18). İnsanlaşma ve insandışılama bağlamında ezen ve ezileni irdeleyen Freire'e göre insanlaşmanın önündeki en büyük engel sömürü, baskı ve adaletsizlik iken tüm bunlara karşı ezilenlerin duruşu, ezilenlerin insanlıklarını kazanma savaşıyla başarıya ulaşabilir (Freire 2014: 26). Toplumsal kurallar ezenler tarafından belirlenmekte, ezilenlerin tutum, davranış ve bilinçlerini kendileri lehine şekillendirmektedir (Freire 2014: 30). Bu doğrultuda ezilen hem kendisi hem de ezeni bünyesinde barındırdığı için ikilemler içerisindedir. Bu ikilemden kurtulma sürecinde ise özgürlük korkusuyla karşılaşmaktadır (Freire 2014: 28).

Freire, bankacı eğitim sistemi ve problem tanımlayıcı eğitim sistemi olarak iki modelle eğitimi açıklamaya çalışmaktadır. Bankacı eğitim olarak değerlendirdiği eğitim modelinde öğretmen özne öğrenci nesne metaforlarıyla tanımlanmakta, otoriteyi sembolize eden öğretmene öğrenci tabi olmakta, içi boş kapa benzetilen öğrenci öğretmen tarafından doldurulmaktadır. Bu sistemde eğitim tasarruf yatırımı iken, öğretmenler yatırımcı, öğrenciler ise yatırım nesnelere. Bu doğrultuda insanlar edilgen olarak değerlendirilmekte ve dünyaya adapte olmaları sağlanabilmektedir (Freire 2014: 58). Bankacı eğitim modelini eleştiren Freire, sorgulamaya dayanan, odağında iletişim olan tanımlayıcı eğitim yaklaşımını benimsemektedir. Öğrenci ve öğretmenin olmadığı tanımlayıcı eğitim anlayışında öğretmen ve öğrencinin karşılıklı etkin iletişimi vardır ve bu anlayış içerisinde eğitimin, dönüşümün dinamosu olduğu ve toplumun eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini amaçlanmaktadır (Freire 2014: 67).

Henry Giroux ve neoliberalizmle mücadele aracı olarak eğitim: Çeşitli yaklaşımları bünyesinde barındıran eleştirel pedagoji, politik ve ahlaki uygulama alanı olarak eğitimi açıklanmaktadır. Eğitim aracılığıyla sorgulayan, bağımsız düşünce sayesinde demokrasinin temini için öğrencilerin hazırlanması şeklinde iki anlayışa odaklanan Giroux, tüm toplumsal yapının temel belirleyenin neoliberal yaklaşımlar olduğunu düşünmektedir (Giroux 2008: 7). Neoliberal politikalar sonrası devletin özellikle eğitim ve sağlık alanlarında kamu faydası

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

için yapması gereken yatırımlardan çekilmesi, devletin polis devleti olarak dönüşümüne neden olmakta, bunun sonucunda da bireylerin ayrışması gerçekleşmektedir (Giroux 2008: 16). Eğitim sistemindeki tüm dönüşümler serbest piyasa ekonomisinin mevcudiyetini arttırmaya yönelik girişimler olarak kabul edilmekte ve özellikle alt sosyo ekonomik seviyede yoksul sınıfa ait çocuklar sahip oldukları olumsuz başarı ölçümleri nedeniyle ayrımcılıkla karşılaşmaktadır (Giroux 2008: 9,16-18).

Michael Apple'ın müfredat çözümlerinde ideolojik yeniden üretim: Toplumun analizinde alt ve üst yapı çözümlerini eksik bulan Apple, ekonominin yanı sıra kültürün de önemli etkisinin olduğunu savunmaktadır (Apple 2019: 67). Apple'a göre eğitimde odaklanılması gereken okul ortamının düzenlenmesini sağlayan yaklaşım, öğretmenlerce bilinen resmi müfredat ve fark ettirmeden aktarılması planlanan değer ve normları içinde barındıran gizli müfredat olarak üç önemli faktörden oluşmaktadır (2019: 63). Eğitim kurumlarının toplumsal yapı içerisindeki işlevlerini anlayabilmek için iş bölümünün gereklerini karşılayacak öznelerin yaratılması ve eşitsizliklerin sürekliliği için ihtiyaç duyulan bilgilerin üretilmesine odaklanılması gerekmektedir (Apple 2019: 85). Öğrencilerin edilgen alıcılar olarak tanımlanması ve dayatılan müfredatla sorgulanmadan sınıf kültürüne onaylanması kabullerinden dolayı Apple, eşitsizliğin tekrar üretimi yaklaşımını eleştirmekte, alt sınıflardan öğrencilerin kendilerine dayatılan bilgilere yönelik direnç gösterdiklerini ifade etmektedir (Apple 2012: 56-57). Okulların yeniden üretimde işgücünün belirlenerek seçilmesi ardından sertifikalandırılması gibi aynı zamanda hâkim kültürün oluşturulmasında oldukça etkili işlevleri olduğu kadar günlük yaşamda karşılaşılan düşünsel zorlamalarla biçimlenen kültürel alanı da üretmektedir (Apple 2019: 85). Apple, ideolojik üretim yerleri olarak okulların rollerinin anlaşılabilmesi için öğrencilerin gizli veya açık müfredatları kabul veya reddetme neden ve oranlarına bakılması gerektiğini düşünmektedir. Apple'ın özellikle işçi sınıfına ait çocukların eğitim kurumlarında onlardan eğitim adına istenenleri yapmadıkları gibi yaramazlık yaptıklarını, bu durumun, bir taraftan sistemin yeniden üretiminin gerçekleşmesini sağlarken bir taraftan da sunulan zorla, diretilerek verilen bilgiye olan direnci ve başkaldırını gösterdiğini ifade etmektedir (Apple 2019: 70).

3. Yöntem ve Teknik

Bu çalışma, nitel araştırma tekniği kullanılan tanımlayıcı bir araştırmadır. Nitel araştırmalarda görüşme, doküman ve gözlem gibi yöntemlerle verilere ulaşmak hedeflenmekte, olaylarla algılar tabii ortamlarında, bütüncül ve gerçekçi bir şekilde tespit edilmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Çalışmada araştırma deseni olarak durum çalışması deseni uygulanmaktadır. Araştırmada, durumların, olayların ve olguların derinlemesine araştırılmasını, anlaşılmasını hedefleyen, nitel araştırma tekniği içerisinde benimsenen amaçlı örneklem yöntemi kullanılmakta, araştırmada verilere gerçekleştirilen, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle ulaşılmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği,

yapılandırılmış görüşmeler gibi katı olmamakla birlikte, yapılandırılmamış görüşmeler gibi de esnek değil, ikisi arasında konumlanmaktadır (Karasar 1995: 164). Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde araştıranın amacına uygun, yarı yapılandırılmış şekilde, anlaşılabilirlik ve araştırmacının amacına uygunluk açısından değerlendirilerek hazırlanmış sorular kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu, görüşme sürecinde katılımcının vereceği tepkilere ve cevaplara dayalı olarak esnek bir yapı içermektedir (Aypay vd. 2014: 150). Araştırmanın geçerliliğinin sağlanması açısından, eğitim sosyolojisi alanında çalışmaları bulunan iki öğretmen üyesi tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki geçerliliği hakkında görüş alınmış ve sorular uygulamaya hazır hale getirilerek son hali verilmiştir. Güvenilirlik bağlamında araştırma soruları değerlendirildiğinde, soruların açık ve anlaşılır bir biçimde ifade edilmesi, araştırmacının kendini ve süreci açıklaması verilerin uygun bir şekilde toplanarak araştırmacının amacına ulaşması sağlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda, açık uçlu olarak yedi soruya yer verilmiştir. Öğretmenlere, eğitimin işlevleri ve ideal eğitim sistemi nedir? Eğitim sistemindeki değişimlerin topluma etkisi ve toplumsal değişimin eğitim sistemine etkisi nasıldır? Türk eğitim sisteminin ve eğitimcilerin sorunları nelerdir? şeklinde soruları sorulmuştur. Araştırma için, Bartın Üniversitesi'nin Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 23.05.2023 tarihli ve 11 numaralı toplantısında 2023-SBB-0324 protokol numarası ile etik kurul onayı alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmanın örnekleme, öğretmenlik mesleğini otuz yıl ve üzeri gerçekleştirmiş İstanbul, Edirne, Kocaeli ve Sakarya illerinin her birinden ulaşılan on, toplam kırk emekli öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme türlerinden uygun durum örnekleme tekniğiyle, gönüllülük ve kolay ulaşılabilirlik esaslarına göre belirlenmektedir. Amaçlı örnekleme evrenin niteliklerine yönelik bilgiye dayanılarak araştırmanın hedefine uygun seçilmektedir (Turhanoglu vd. 2013: 154). Amaçlı örneklemenin gerçekleştirilmesinde örnekleme dahil edilen kişilerin araştırmanın amacı için en uygun cevabı verebilecek, tespiti yapabilecek kişilerin olması hedeflenmekte, seçimdeki temel kriterler amaca uygun olma ve kolay ulaşılabilirlik olmaktadır (Aziz 1994: 58).

3.2. Verilerin Analizi

Araştırma sonucu ulaşılan bulgular betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Derinlemesine görüşmelerin çözümlenmesinden oluşturulan metin üzerinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli ilkelerden biri ulaşılan kategorilerin anlaşılır ve açık bir biçimde betimlenmesidir (Arık 1998: 120-121). Çözümleme sürecinde Nnivo nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda verilerin çözümlenmesi dört basamakta gerçekleştirilmektedir: bulguların kodlanması,

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma kodlanan bulguların temalarının tespiti, temaların düzenli hale getirilmesi ve tanımlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek 2008: 227). Analiz süreci sonucunda araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

4. Bulgular

Araştırma sonuçları doğrultusunda eğitimin işlevi, değişim, eğitimdeki sorunlar ve ideal eğitim sistemi olarak dört temaya ulaşılmıştır. Eğitimin işlevi teması içerisinde istendik davranış değişikliği, toplumun değerlerini aktarmak ve geleceğe hazırlama, meslek edinme, sosyalleşme şeklinde kategorilere ulaşılmıştır. Değişim teması içerisinde toplumsal değişimin eğitime etkisi, eğitimin toplumsal değişmeye etkisi ve Türkiye'deki eğitimde değişimler kategorileri yer almaktadır. Toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde, karşılıklı etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve etkilemez kodlarına; eğitimin toplumsal değişime etkisi kategorisinde toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde karşılaşılan kodların aynalarına yani karşılıklı etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve çok az etkiler kodlarına; Türkiye'de eğitimde değişimler kategorisinde, değişimlerin olumsuz yönde etkilediği çünkü müfredat yoğun, ezberci, değişim çok sık, değişimler topluma uygun değil, köy okulları kapandı; ayrıca olumlu yönde ve değişim yok kodlarına ulaşılmıştır. Eğitimdeki sorunlar teması eğitim sistemindeki sorunlar ve eğitimcilerin yaşadıkları sorunlar olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Eğitim sistemindeki sorunlar temasında liyakatsiz atamalar, gelişimlerin takip edilememesi ve değişimlere ayak uyduramama, olumsuz algı, eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar, yönetsel sorunlar kodlarına; eğitimcilerin yaşadıkları sorunlar kategorisindeyse liyakatsizlik, yönetsel ve eğitim politikalarıyla ilgili problemler, mesleğe ilişkin olumsuz algı kodlarına ulaşılmıştır. İdeal eğitim sistemi teması içerisinde yöntemde müfredatta değişim, eğitimcilerin eğitimi, milli değerleri ön planda tutması olarak üç kategoriye ulaşılmıştır. Katılımcıların yaşları ve meslekte geçirdikleri yıllar sıklıkla tekrar ettiği için katılımcıların ifadeleri sonrasında katılımcıların katıldıkları şehrin ilk harfi ve katılımcı numaraları parantezde verilmektedir, (K, 8) Kocaeli, 8. katılımcı gibi.

4.1. Eğitimin İşlevi

Eğitimin işlevi teması içerisinde istendik davranış değişikliği, toplumun değerlerini aktarmak ve geleceğe hazırlama, meslek edinme, sosyalleşme şeklinde kategorilere ulaşılmıştır. Eğitimin işlevini istendik davranış değiştirme olarak ifade eden katılımcıların sayısı 10' dur. Katılımcılar görüşlerini şöyle ifade etmektedirler:

"Toplumun ihtiyaç duyduğu bireyde beklendik davranış değişikliğini gerçekleştirmek" (E, 4).

"Bence eğitimin en önemli işlevi öğrencide istendik davranışlar kazandırabilmektir. Olumlu davranış değişikliği" (İ, 5).

“Eğitim bireyle başlar. Bireylerin davranışlarında istendik değişiklik hedeflenir. Daha sonra toplumda değişiklik hedeflenir” (K, 2).

“Davranış değiştirmek, istendik düşünce kalıbına ve davranışa yöneltmek” (S, 5).

Eğitimin işlevinin toplumsal değerleri yeni kuşaklara aktarmak olarak ifade eden katılımcı sayısının 21 olduğu görülmektedir. Katılımcılara göre eğitimin sosyal, ekonomik ve psikolojik çok boyutu vardır ve tüm bu boyutları toplumsal değerlerle birlikte sağlıklı var olabilmektedir. Bu var oluşun sağlanması ise eğitimle mümkündür. Katılımcılar milli ve manevi değerlerin aktarılması ve ayrıca toplumsallaşmanın gerçekleşmesini eğitimin işlevi olarak değerlendirmektedir. Örnek katılımcı görüşleri:

“Bireyin istediği mesleki ve kişisel gelişimi sağlamak, kültürel mirası gelecek nesillere aktarmak ve zenginleştirmek, en önemlisi kişiye eleştirel bakış kazandırmak” (İ, 8).

“İçerisinde bulunduğu toplumun değer yargılarına ve beklentilerine uygun bireyler yetiştirmek” (K, 7).

“Kişilik ve karakter sahibi bireyler yetiştirmektir. Eğitim bir süreçtir ve yaşam boyu devam eder. Eğitim olumlu etkileşimdir. Bireyi o ülkenin kültürel ve ahlaki değerlerine uygun olarak hazırlar” (S, 8).

Araştırma kapsamındaki katılımcıların eğitimin işlevini, bireyleri geleceğe hazırlama, meslek edindirme ve sosyalleşme olarak değerlendirenlerin 9 katılımcı düşüncelerini şöyle belirtmektedir:

“Eğitimin işlevi: Toplumun bireylerini geleceğe hazırlama, bireyin kendini tanmasına yardımcı olma, bir meslek sahibi olmasına yardımcı olma ve bireyi olumsuz etkilerden koruma gibi işlevi vardır” (E, 7).

“Bence eğitimin en önemli işlevi toplumu oluşturan, yöneten insanı yetiştirmek, meslek kazandırmaktır. Toplumun devamı için birey önemlidir. Devletin idaresi ve devamlılığı için de eğitim önemlidir” (K, 4).

“Bireylerin yeteneklerini geliştirirken aynı zamanda insani değerlerle toplumsallaşmasına yardım eden, aileden başlayıp öğretmenlerin desteği ile bilimsel bilgiler ve beceriler kazandırma sürecidir” (K, 3).

“Sosyalleştirme, bireyi geleceğe yönelik hazırlama, meslek edindirme, siyasi erklerin hedefine yönlendirme” (S, 7).

4.2. Değişim

Değişim teması içerisinde toplumsal değişimin eğitime etkisi, eğitimin toplumsal değişmeye etkisi ve Türkiye’deki eğitimde değişimler kategorileri yer almaktadır. Toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde, karşılıklı etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve etkilemez kodlarına; Eğitimin toplumsal değişime etkisi kategorisinde toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde karşılaşılan kodların aynalarına, karşılıklı

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve çok az etkiler kodlarına; Türkiye’de eğitimde değişimler kategorisinde, değişimlerin olumsuz yönde etkilediği çünkü müfredat yoğun, ezberci, değişim çok sık, değişimler topluma uygun değil, köy okulları kapandı; olumlu yönde ve değişim yok kodlarına ulaşılmıştır.

4.2.1. Toplumsal Değişmenin Eğitime Etkisi

Toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde, karşılıklı etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve etkilemez kodlarına ulaşılmıştır. Toplumsal değişimin eğitime etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasında karşılıklı etkileşimin olduğunu ifade eden 18 katılımcıya dair örnek görüşler:

“Toplumsal değişim eğitim sistemini, eğitim sistemi de toplumsal değişime etkisi olduğu bir gerçektir. Eğitim toplumdaki değişmeye ayak uydurmak ve kendini toplumsal değişmeye göre revize etmek zorundadır. Bu değişime ayak uydurulmazsa eğitim sisteminin o toplumun üyelerine bir faydası olacağı düşünülemez” (E, 7).

“Birbirinden ayrı düşünemediğimiz iki olgu toplum ve eğitim, toplumsal değişme iyi ve olumlu ise eğitime yansımaları da öyle olur. Bence birbirini tamamlayan bir bütündür” (S, 6).

Toplumsal değişimin eğitime etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasında “olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu ifade eden 4 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“Toplumsal değişimler aile yaşantımızı ve bireyleri olumlu ya da olumsuz olarak etkiler. Eğitim şartları da bu değişimlere göre şekillenmeli, değişimin olumsuz etkilerine karşı öğrenciyi ve aileyi koruyucu mekanizmayı da hızlı bir şekilde hayata geçirebilmelidir” (İ, 5).

Toplumsal değişimin eğitime etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasındaki etkinin olumlu olduğunu ifade eden 4 katılımcıya ilişkin görüşler:

“Toplumsal değişme müspet yönde ilerleme kaydederse, elbette eğitim sistemine katkı sağlar. Ülkeleri ayakta tutan önemli değerler vardır. Bu değerler vatan sevgisi, millet sevgisiyle örtüşen değerler olursa eğitime büyük katkı sağlar” (E, 5).

“Canlı ve dinamik bir yapı olan toplum, özellikle teknolojik bakımdan yaşanan değişimler sonucunda eğitim materyallerini ve içeriğini önemli ölçüde etkilemektedir” (K, 3).

Toplumsal değişimin eğitime etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasındaki etkinin olumsuz olduğunu ifade eden 7 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“Olumsuz değişimler daha çok etkiliyor” (E, 3).

“Eğitimde yeniliklerin toplumun istekleri dikkate alınarak gerçekleştirildiğine inanmadığım için, toplumsal değişimin eğitim sistemine olumlu bir etkisi olduğuna inanmıyorum” (K, 1).

“Çok olumsuzdur çünkü toplumsal değişimin yönlendiricisi bilimsel ve laik eğitim olması gerekirken, emperyal yol ve yöntemlerle etnik ve inanç odaklı bir toplumsal değişime yönlendirilmeye çalışılıyor. Bireycilik, etnikçilik, cemaatçilik anlayışı “özgürlük ve demokrasi” aldatmacasıyla perdelenerek yapılmaktadır” (S, 2).

“Toplumun genelinin özellikleri ve çeşitliliği nedeniyle eğitime olumlu etkisi sınırlı kalmaktadır” (S, 10).

Toplumsal değişimin eğitime etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişim ve eğitim arasında herhangi bir etkilenme olmadığını ifade eden 7 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“Toplumsal değişim ve eğitim sistemi birbirinden bağımsız ilerlemektedir” (İ, 10).

“Bence eğitim sistemindeki değişimlerin topluma değişim olarak etkisi çok fazla bulunmamaktadır” (İ, 8).

“Eğitim sistemindeki değişimlerin topluma etkisi maalesef çok azdır” (İ, 10).

4.2.2. Eğitimin Toplumsal Değişmeye Etkisi

Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi kategorisinde, karşılıklı etkileşim, olumlu ya da olumsuz etkiler, olumlu, olumsuz ve çok az kodlarına ulaşılmıştır. Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi kategorisinde ulaşılan kodlarla, toplumsal değişimin eğitime etkisi kategorisinde ulaşılan kodlar paralellik göstermektedir. Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişim ve eğitim arasında karşılıklı etkileşim olduğunu ifade eden 15 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“Toplum ve eğitim birbirinden ayrılmayan iki önemli parçadır. Kitlelerin değişiminin eğitim sistemine etkisi yadsınamaz. Bireylerin değişen sistemleri, beklentileri, bakış açıları alışkanlıkları değiştikçe, eğitim de bundan etkilenir. Bu değişim pozitif ya da negatif yönlü olabilir” (İ, 6).

“Eğitim sistemi toplumu toplumda eğitim sistemini etkiledi” (K, 2).

Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişim ve eğitim arasındaki ilişkinin olumlu ya da olumsuz olabileceğine ifade eden 10 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“İnsanlık, bilim ve teknolojide sürekli gelişim göstermektedir. Bu gelişim toplumun sosyal kültürel yaşantısına da olumlu yansımalarıdır. Çağımız iletişim çağı olduğundan teknolojik gelişmeler en uzak ülkeye bile 2-3 ay

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

sonra ulaşmakta, tüm insanlık bu gelişimden yararlanmaktadır. Bu gelişmelerin toplumsal yaşama olumlu yansması gerekir. Fakat yönetsel anlayışlar eğitim sisteminin de yönünü belirlemekte, toplumu şekillendirmektedir. Eğitim sistemi kamusal, demokratik, nitelikli, laik ve bilimsel yönde olmalıdır. Örneğin Afganistan, bilimsel ve laik eğitimi benimsemişken modern bir topluma dönüşmüştü. Ancak son 40 yılda yaşanan toplumsal olaylar ve gelişmeler ülkenin eğitim sisteminin değişmesine ve toplumsal yaşamın geriye doğru evrilmesine neden olmuştur” (E, 10).

“Değişim şart, değişim olmadan eski geleneksel yöntemlerle devam etmek imkansız ve sonuçlarının olumlu olacağını düşünmüyorum. Değişimler olumlu ya da olumsuz şekilde toplumu etkileyebilir. Önemli olan zararını en aza indirerek en çok faydayı sağlayabilmektir” (İ, 5).

“İstikrarlı ve olumlu değişimler geçmişte örnekleri olduğu gibi bir topluma reform ve sanayi imkanları verirken, olumsuz günü kurtarmaya yönelik belirsiz değişimlerse toplumda bölen geriletken etkiler ortaya çıkarır” (S, 7).

Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasındaki ilişkinin olumlu olabileceğine ifade eden 7 katılımcı ilişkin örnek görüşler:

“Eğitim sistemindeki değişimler, toplum üzerinde önemli etkilere sahip olabilir. Bunlar: İnsan kaynakları ve İşgücü gelişimi ekonomik büyüme, yenilikçilik ve rekabet gücü açısından olumlu etkiler yaratabilir. Eğitim sistemindeki değişimler, toplumsal eşitsizlikleri azaltma potansiyeline sahiptir bu durumda toplumun daha geniş bir kesimine sosyal hareketlilik ve fırsat eşitliği sunabilir. Eğitim sistemindeki değişimler, öğrencilerin yaratıcı düşünce, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca eğitim, vatandaşlık bilincini ve demokratik değerleri güçlendirme potansiyeline sahiptir. Değişen eğitim sistemi, öğrencilere aktif vatandaşlık rollerini anlamaları, toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeleri ve demokratik süreçlere katılmaları konusunda fırsatlar sunabilir” (E, 8).

“İyi bir eğitim toplumdaki bireylerin kaliteli olmasını sağlayacağı için toplumları da olumlu etkiler” (K, 6).

Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasındaki ilişkinin olumsuz olabileceğine ifade eden 5 katılımcı ilişkin örnek görüşler:

“Eğitim sisteminde sürekli değişimler topluma olumsuz yönde etki yapmaktadır. Toplumun beklentilerini karşılamakta sınırlı kalmaktadır” (E, 4).

“Olumsuzdur. Toplum her geçen gün bilimsel olarak ileriye gitse de ahlaki olarak ve değerler olarak geriye gitmektedir” (K, 7).

“Topluma çok olumsuz etki yapmaya başlamıştır. Bireycilik kısa yoldan köşe dönmeçilik ve egoizm giderek gelişmektedir” (S, 2).

Eğitimin toplumsal değişmeye etkisi doğrultusunda katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, toplumsal değişme ve eğitim arasındaki ilişkinin çok az olduğunu ifade eden 3 katılımcıya ilişkin örnek görüşler:

“Bence eğitim sistemindeki değişimlerin topluma değişim olarak etkisi çok fazla bulunmamaktadır” (İ, 8).

“Eğitim sistemindeki değişimlerin topluma etkisi maalesef çok azdır” (İ, 10).

4.2.3. Türkiye’de Eğitimde Değişmeler

Türkiye’de eğitimde değişimler kategorisinde, değişimlerin olumsuz yönde etkilediği çünkü müfredat yoğun, ezberci, değişim çok sık, değişimler topluma uygun değil, köy okulları kapandı; değişim olumlu yönde oldu ve değişim olmadı kodlarına ulaşılmıştır. Türkiye’de eğitimde değişimlerin olumsuzluklarına vurgu yapan katılımcının sayısının 28 olduğu görülmektedir. Türkiye’de eğitimde değişimleri olumlu değerlendirenlerin sayısı 7 iken değişimin olmadığını belirten katılımcıların sayısı ise 5’dir. Türkiye’de eğitimde değişimlerin olumsuz olarak değerlendiren katılımcılara ilişkin örnek görüşler:

“Eğitim sistemi neredeyse tamamen sınav odaklı ve ezbere yönelik bir hal almıştır. Sanayi, tarım ve ticarete yönelik olarak mesleki yönelime gereken önem verilmemektedir. Planlı eğitim yerini karmaşa ve ihtiyaçtan fazla eğitmen, mühendis vb. mezunlar vermeye bırakmıştır” (S, 2).

“Eğitim sistemi milli kalmalı, sık sık program değiştirilmemeli” (E, 3).

“Sistem olmaksızın kişiden kişiye değişen politikalar ile yol alınmaya çalışılması. Bu durum sürekliliğin ve istikrarın en büyük düşmanı olmaktadır. Özetle eğitim sistemimizdeki değişimler sistemsel değil kişiseldir” (S, 3).

“Biz tabandaki çalışanların iletmiş işleyiş sorunlarına bakılmaksızın, hep üstten inme yenilikleri bir anda sistemde bulduğumuz sürece, yapılan değişikliğin katkı sağlayacağına inanmadığımız sürece maalesef eğitim sistemi gelişmeyecek” (K, 1).

“1.2.3. sınıflarda en azından günde 5 saat sabah 3 öğleden sonra 2 ders şeklinde (sabah saat 6 da uykudan kalkan öğrencinin taşınmalı olarak okula gelip bir de akşam servislerinin ortaokul öğrencisine göre ayarlanarak artı 1 saat daha öğrencinin okulda beklemesi ,7 saat okulda kalması) uzun süreli öğrencinin yorgun ertesi güne derse verimli katılamaması ve sınıfta uyum problemi. Taşınmalı sistemle ilgili köy okullarının birinci kademesinin kapalı olması ve 1.2.3. sınıfa kadar köy okullarının açılması gerektiği” (İ, 9).

Türkiye’de eğitimde değişimlerin olumlu yönde gerçekleşmesi için olması gerekenleri değerlendiren katılımcılara ilişkin örnek görüş:

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

“Eğitim sistemindeki değişimler uzun yıllar gözlemlenebilir. Şu ana kadar yapılan değişikliklerde kalıcı izli herhangi bir uygulama olduğunu düşünmüyorum. Sadece müfredat değil okulların yapısı işleyişi de değişmelidir. Öğrencilerin disiplin sorunlarına kalıcı çözümler bulunmalıdır. Ancak bu şekilde eğitimdeki değişimlerden fayda sağlanabilir” (İ, 6).

Türkiye’de eğitimde değişimlerin olmadığını belirten katılımcılara ilişkin örnek görüş:

“Pek değişim olduğunu düşünmüyorum. Olan değişimler genelde şekil değişikliği. İçerik değişikliği olmuyor” (İ, 8).

4.3. Eğitimdeki Sorunlar

Eğitimdeki sorunlar teması eğitim sistemindeki sorunlar ve eğitimcilerin yaşadıkları sorunlar olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Eğitim sistemindeki sorunlar kategorisinde liyakatsiz atamalar, gelişimlerin takip edilememesi ve değişimlere ayak uyduramama, olumsuz algı, eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar, yönetsel sorunlar kodlarına; eğitimcilerin yaşadıkları sorunlar kategorisindeyse ekonomik, yönetsel ve eğitim politikalarıyla ilgili problemler, mesleğe ilişkin olumsuz algı kodlarına ulaşılmıştır.

4.3.1. Eğitim Sistemindeki Sorunlar

Eğitim sistemindeki sorunların liyakatsiz atamalardan kaynaklandığını savunan 7 katılımcıya dair örnek görüşler:

“Diplomalı işsizlik artmıştır, liyakatsizlik artmıştır” (K, 2).

“Liyakatli atamalar yapılmalı, kaynaklar yerinde kullanılmalıdır. Ezberci sistem terk edilmeli, eğitimin hayata uygulaması gerçekleştirilmeli” (S, 7).

Türk eğitim sistemindeki sorunların kökenini gelişimlerin takip edilememesi ve değişimlere ayak uydurulamaması olarak ifade eden 9 katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcılara dair örnek görüşler:

“İyi yetişmiş öğretmenler olmalı, öğretmenlik mesleği özeldir o nedenle normal memuriyet gibi düşünülmemeli, insanı merkeze alan bir eğitim sistemi ile öğretmenler yetiştirilmeli. Öğretmenler ücret konusunda yeterli maddi güce sahip olmalı, teknoloji ile eğitim mutlaka bütünleştirilmeli, Türk Eğitim Sisteminde sınav odaklı eğitimden çıkılmalı, verilen bilgiler çocuğun hayatı içinde kullanabileceği bilgiler olmalıdır. Müfredatlar, ders programları tekrar ele alınmalı, ezbere eğitim sisteminden vaz geçilmelidir. Eğitim kapitalist sisteme kurban edilmemeli, öğrenciler arasında fırsat eşitliği mutlaka sağlanmalıdır. Bazı planlamalar yapılırken mutlaka sahada olan ve bu işin baş rol oyuncusu öğretmenler bu planlamada ve uygulamada yönlendirici olmalıdır. Tüm bunların yapılabilmesi günümüzde değişime uyum sağlanamadığı için hayat bulmamaktadır” (K, 6).

“Eğitimin siyasete alet edilmesi siyasi niyetlerle kararlar alınmasından dolayı gerekli güncellemelerin yapılamaması” (S, 10).

Türk eğitim sistemindeki sorunların nedenini olumsuz algıyla değerlendiren 3 katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcılara dair örnek görüş:

“En öne çıkan sorun eğitime ve eğitimcilere karşı toplumda var olan olumsuz düşünce ve yargılardır” (K, 3).

Türk eğitim sistemindeki sorunların nedenini sistemin kuruluş ve işleyişindeki aksaklıklarla ve eksikliklerle değerlendiren 11 katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların özellikle ezberci eğitime ve değişen koşullara uyarlanmada geri kaldığına vurgu yapmaları dikkat çekmektedir. Katılımcılara dair örnek görüşler:

“Yaparak, yaşayarak öğrenmeye önem verilmemesi, merkezi sınav sistemleri, müfredatın fazla teorik olması nedeniyle öğrencileri gerçek hayata hazırlayamaması en önemli sorunlarıdır” (İ, 6).

“Ezberci dayalı yoğun bilgi içeren müfredatlardan bir türlü vaz geçememek, yapılacak olan değişiklikleri tabandaki çalışanların aktardığı sorunlara çözüm üretmek ya da bahsedilen beklentileri karşılayacak şekilde oluşturmamak” (K, 1).

“İhtiyaca uygun olmayışı, içerik bakımından yeni bir değer koyamayışı, değişen insan yani öğrenci potansiyelini keşfedemeyışı, uygun, yeterli, fiziksel, zihinsel aktivitelerden mahrum oluşu” (S, 5).

Türk eğitim sistemindeki sorunların nedeninin yönetsel olduğunu ifade eden 7 katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcılar yönetsel sorunlara ilişkin görüşlerini belirtirken eğitim sistemindeki değişimlerin sürekliliğine ve sıklığına dair düşüncelerinde birleştikleri anlaşılmaktadır. Türk eğitim sistemindeki sorunların nedeninin yönetsel olduğunu belirten katılımcılara dair örnek görüşler:

“Eğitim sisteminin sürekli değişmesi eğitim sürecindeki, okul ve eğitimcilere duyulan güvenin azalması, yönetmeliklerin değişmesi, ders ve sınıf geçmenin çok kolay hale getirilmesi, yönetici atamalarında kariyer ve liyakatin göz ardı edilmesi, siyasetin yönetici atamalarda etkin olması şeklindeki sorunlara kaynaklık etmektedir” (E, 4).

“Türk Eğitim sisteminin birçok sorunu olmakla birlikte bunlardan en önemlisi eğitim sistemimizin tam olarak oturmamış olması, hükümetler değişikçe hatta aynı hükümet içerisinde bakanlar değişikçe sistemin neredeyse baştan aşağı değişmesi” (E, 7).

“Sürekli değişiklik yapılması ve bu değişimin tabana yansıtılmaması. Milli bir eğitim olmalı sürekli değişimlere gidilmemeli, eğitimin kesin çizgileri belirlenerek bir yol izlenmeli” (İ, 5).

Türk eğitim sistemindeki sorunların nedeninin eşitsizlik olduğunu ifade eden 3 katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcılar eğitimde eşitsizliğe ilişkin görüşlerinin odağında kentsel ve kırsal bölgelerdeki eşitsizliğe vurgu yapılmaktadır. Türk eğitim sistemindeki sorunların nedeninin eşitsizlik olduğunu belirten katılımcılara dair örnek görüş:

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

“Türk eğitim sistemi çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Türk eğitim sistemindeki en önemli sorunlardan biri eşitsizliktir. Özellikle kırsal bölgelerdeki okullar ile büyük şehirlerdeki okullar arasında önemli kalite farkları bulunmaktadır” (E, 8).

4.3.2. Eğitimcilerin Yaşadıkları Sorunlar

Eğitimcilerin yaşadıkları sorunlar kategorisinde ekonomik, yönetsel ve eğitim politikalarıyla ilgili problemler, mesleğe ilişkin olumsuz algı kodlarına ulaşılmıştır. Katılımcıları özellikle eğitimcilerin sorunlarının ekonomik ve yönetsel olduğuna ilişkin görüşlerinin çoğunlukta olması dikkat çekmektedir. Eğitimcilerin sorunlarında ekonomi vurgusu yapan 15 katılımcıya ilişkin örnek ifadeler:

“Eğitimcilerin maaşları ve sosyal hakları, yetersizdir. Maaşlarının yetersizliği, motivasyonlarını etkileyebilmekte ve mesleğe olan ilgiyi azaltmaktadır” (E, 8).

“Temel Özlük haklarının yetersiz olması, hiçbir eğitimci hak ettiği maaşı aldığını düşünmemektedir. Bununla birlikte 657 sayılı devlet memurlarının verdiği iş garantisi de eğitimcilerin bir kısmını mesleki gelişimleri yönünde ekstra çaba sarf etmesinin önüne geçmektedir” (İ, 7).

“İnsan onuruna yaraşır bir gelirin olmayışı, sosyal ve kültürel yaşam yetersizlikleri, eğitim öğretim kuramlarındaki fiziki, sosyal ve kültürel etkinlikten yeterince yararlanamamaları, kendi özlük ve ekonomik hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmeleri için grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklarının olmayışları” (S, 2).

Eğitimcilerin sorunlarında yönetsel sorunlar ve eğitim politikalarıyla ilgili problemlere odaklanan katılımcıların görüşlerinde, eğitim kurumlarındaki yöneticilerin ve eğitim programlarını gerçekleştirenlerin liyakatlerini sorguladıkları, eğitim politikalarının ise eğitim sisteminin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmediğinden, sürekli değişimin olması nedeniyle, bu durumun eğitimcileri zorladığı doğrultusunda belirginleşmektedir. Bu şekilde görüş belirten 20 katılımcı olduğu görülmektedir. Eğitimcilerin sorunlarında yönetsel sorunlar ve eğitim politikalarıyla ilgili problemlere vurgu yapan katılımcıların görüşlerine ilişkin örnekler:

“Liyakatsiz eğitim yönetimiyle öğretmenler eğitime ayak uyduramamakta, tükenmişlik sendromuyla karşılaşmakta ve sürekli değişimle işlevini yerine getiremeyen eğitim sistemi iyice sekteye uğramakta” (E, 3).

“Sürekli değiştirilmek istenen sistem. Eğitim öğretimle ilgili alınacak kararlarda eğitim öğretim kademesine fazla yer verilmemesi” (İ, 9).

“Öğretmenler arasında sözleşmeli kadrolu ayrımının olması, uzman, baş öğretmen gibi sınıflandırmaların yapılması ve bunların belirlenmesindeki yolların etik olmaması” (E, 10).

“Sınıf mevcudunun fazla olması sebebiyle, etkinlik düzeyinde eğitim faaliyetlerinin tüm öğrencilerle yeterli düzeyde gerçekleştirilememesi en önemli sorun olarak öne çıkmaktadır” (K, 3).

Eğitmcilerin sorunlarında mesleğe ilişkin olumsuz algı vurgusu yapan 15 katılımcı, öğretmenlerin başta ekonomik şartlarda yaşadıkları sorunlardan kaynaklı mesleki motivasyonlarını kaybetmeleri kendi mesleki algılarını olumsuz etkilediğini belirtirken ayrıca toplum içerisinde de eğitimcilerin saygınlıklarının giderek azaldığına ilişkin görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda düşünen katılımcılara ilişkin örnek ifadeler:

“Saygınlığın ve meslek sevgisinin, hak edilen temel şartların bile sağlanamamasından dolayı azalması hatta yok olmasıdır” (K, 1).

“Mesleğe olan inançlarını kaybetmeleri, değersizlik hissine kapılmaları, zaman ve nitelik bakımından değerlendirilemeyen bir meslek oluşu” (S, 5).

“Türkiye’deki eğitimcilerin temel sorunlarının en başta geleni, eğitimcilerin gereken değeri görmemesidir. Bunun yanında ekonomik olarak eğitimcilerin durumlarının düzelmesi gerekir. Aynı zamanda öğrenci velilerinin öğretmenlerle iletişim kopukluğunun giderilmesi gerekir” (E, 5).

4.4. İdeal Eğitim Sistemi

İdeal eğitim sistemi teması içerisinde yöntemde müfredatta değişim, eğitimcilerin eğitimi, milli değerleri ön planda tutması olarak üç kategoriye ulaşılmıştır. İdeal eğitim sisteminin gerçekleşmesi için yöntemde ve müfredatta değişime odaklanan 19 katılımcının görüşlerine dair örnekler:

“Eğitim sistemimiz hükümetlerin değişmesiyle bakanların değişmesiyle sürekli değişmesi, Türk toplumunun toplum yapısına uygun çağın gereklerini karşılayan geleceğimizin teminatı çocuklarımızı gerçek manada hayata hazırlayarak ileride yapacağı mesleğe de erken yaşlarda ilgi istidat ve kabiliyetlerini keşfederek ona göre yönlendiren ve bu yapacağı mesleği gerçek manada öğreten bir sistem haline gelmelidir” (E, 7).

“Eğitim sistemi öğrenci ve öğretmenlerin ortaya koydukları gerekçeleri de dikkate alınarak, beklentilerine uygun değişiklikler ve yenilikler yapılırsa, bu yenilikler benimseneceği için uygulanması da daha başarılı olacaktır” (K, 1).

İdeal eğitim sisteminin gerçekleşmesi için eğitimcilerin eğitimi odaklanan 3 katılımcının görüşlerine dair örnek:

“En ideal eğitim sistemi, en iyi eğitimcileri yetiştirmekle oluşturulur ve geliştirilir. Eğitimcilere önce saygı duyulmalıdır. Bir ülkenin yöneticilerini ve ülkeyi geliştirecek nesilleri yetiştirecek eğitimcilerin sosyal hakları iyileştirilmelidir” (K, 5).

İdeal eğitim sisteminin gerçekleşmesi için milli değerlerin ön planda tutulmasına odaklanan 18 katılımcının görüşlerine dair örnekler:

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

“Eğitim paydaşlarının kendi düşünce ve ideolojileri yerine ülkenin birlik ve beraberlik düşüncesini ön plana çıkarmalı, çıkan yasalara uygun davranarak eğitim planları oluşturulmalı” (S, 10).

“Milli eğitim temel unsurumuz olmalı, kendi kültür ve toplum yapımıza uygun, verilen bilgiler öğrencilere günlük hayatta kullanabilecekleri şekilde müfredat programlanmalıdır. Öğretmenlerin, veli, okul idarecisi ya da öğrencilerin baskısı altında olmadan ve bazı sınırlandırmaları kaldırarak çalışma ortamları düzenlenmelidir” (K, 6).

“Milli ve manevi değerlerden taviz verilmemeli” (E, 3).

Sonuç

Eğitim, toplumsal gelişim ve devamlılığın teminin de önemli bir yere sahiptir. İnsanlık tarihiyle birlikte anılmaya başlayan eğitim, öncelikli olarak insanlara kültürel normların aktarılmasında kullanılmaktadır. Günümüzde eğitim sonucu edinilen diplomalarla insanlar toplum içerisinde statülerini yükseltebilmekte ve bunun sonucunda da daha konforlu ve kaliteli yaşama ulaşabilmektedir. Eğitimin özellikle sosyal statüye yön verici, belirleyici etkisi gün geçtikçe artmakta, eğitim kurumları bu doğrultuda şekillenmekle birlikte eğitim kurumlarına ilişkin talepler de artmaktadır. Eğitim odağında gerçekleştirilen çalışma ve tartışmalar eğitimin toplumun tüm kesimlerine ulaşılabilirliğindeki sorunu dile getirmektedir. Eğitimde eşitsizlik olarak karşılığını bulan bu tartışmalar, eşitsizliğin kaynağının toplumsal, kültürel, ekonomik, politik açılardan değerlendirilmesi gereken çok boyutlu yapısına dikkat çekmektedir (Şahin, 2018: 418-419).

Yapılan araştırmalarda ekonomik, sosyal statü ve gelişmişlik seviyesi ile eğitim istatistiklerinin arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ailenin toplumsal ve sosyal sermayesinin niceliği ve niteliği de bireylerin eğitim yaşamındaki başarılarında önemli yere sahip olmaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmaların sonuçları bireylerin akademik başarılarının temel belirleyenin okullarının niteliklerinden çok ailelerinin sahip olduğu sosyal statülerinin olduğu anlaşılmaktadır (Güllüpcinar ve İnce, 2014: 96). Durum Türkiye özelinde değerlendirildiğinde eğitimde eşitsizliğin varlığının tüm yenileşme çalışmalarına rağmen yerini koruduğu görülmektedir (Şahin, 2018: 418).

Sosyal değişmeye ilişkin değerlendirmelerin odağında değişimin yönü tartışılmaktadır. Sosyal değişme öncelikli olarak ilerleme ve gelişme olarak kabul edilmekte, tüm toplumların gelişmeye, ilerlemeye doğru bir seyirde olduğu kabulü ile ilk sosyal değişme tartışmaları gerçekleştirilmektedir. Ancak gelişme olduğu kadar gerileme de sosyal değişimde var olmaktadır (Bock, 2002: 5). Bu doğrultuda toplumlardaki ilerleme ve sosyal değişme yaklaşımları değerlendirildiğinde ilerlemenin insanlık tarihinin başlangıcına dayanırken, sosyal değişmeyle on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda karşılaşılmakta olduğu görülmektedir (Sunar, 2014:8). Sosyal değişme ve eğitim arasındaki ilişkinin ve etkinin

değerlendirilmesi iki kavramın anlaşılması açısından önemlidir. Sosyal değişimin eğitimde değişim sağladığına dair görüşler yaygınlık gösterse de eğitimin sosyal değişim üzerindeki etkisinin tartışıldığı görülmektedir (Şahin, 2018: 420). Sosyal değişimin sebepleri çeşitlilik göstermekte, topluma göre ise hangi sebebin ön planda yer alacağı belirlenmektedir (Erol, 2011:111). Sosyal değişim ve eğitim arasındaki ilişkinin sebeplerinin ve sonuçlarının da tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır (Erol, 2011:112). Literatürde “Sosyal değişimler eğitimi değiştirmekte midir? Yoksa eğitimin sonucu olarak mı sosyal değişimler oluşmaktadır?” şeklinde sorgulanmalar dikkat çekmektedir (Erol, 2010: 79-90).

Günümüz toplumlarında planlanmış veya yeniliklerin neticeleri olarak sosyal değişim yaygın olarak görülmektedir. Eğitim ve sosyal değişim arasındaki ilişkide karmaşık bir form kazanmaktadır. Sosyal değişimin gerçekleştiği toplumda eğitimde değişmesine gereksinim duyulması, eğitim sisteminin değişmesi doğrultusunda baskı yapmakta, değişim gerçekleştiğinde ise eğitim, değişimin yeni nesillere aktarımını sağlamaktadır (Erol, 2011: 116). Böylece eğitim ve sosyal değişim arasında çift yönlü karmaşık bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu çift taraflı ilişki tutucu ve yaratıcı işlevler doğrultusunda değerlendirilmektedir. Toplumlarda kültürel değerler, inançlar geçmişten gelmekte ve geleceğe de aktarılması hedeflenmektedir (Aydın, 1991: 45-47). Bu perspektifte toplumsal değerleri yeni kuşaklara aktarmak temel eğitimin işlevlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (Şıvgın 2009: 37-45). Böylece geleneksel yaşam biçimi muhafaza edilmekte ve toplumsal adaptasyonun temin edilmesi sağlanmaktadır (Tezcan, 1999: 176). Geleneksel yaşam biçiminin muhafaza edilmesiyle birlikte eğitim, sosyal değişimi tetikleyecek eleştirel ve yaratıcı düşüncüyü sağlamakta, yeni keşiflere ve buluşlara zemin hazırlamaktadır (Tezcan, 1999: 177; Aydın, 1991: 46). Eğitim ve sosyal değişim odağında gerçekleşen tartışmalar eğitimin yeni kuşaklara toplumsal değerlerin aktarımını sağlamakla birlikte değişen koşullara uyumunu gerçekleştirecek, sorgulayan bireylerin yetişmesi işlevleriyle toplumun devamlılığını amaçlamakta olduğu görülmektedir (Erol, 2011: 120). Böylece eğitim sosyal değişimi hızlandırmakta, harekete geçirmekte ve toplumda değişen toplumsal, politik ve ekonomik koşullar için ihtiyaç duyulan bilgi, değer ve becerileri sağlamaktadır (Erol, 2011: 121).

Sosyoloji kuramları perspektifinde eğitimin işlevi değerlendirildiğinde işlevselci, çatışmacı, yorumcu ve eleştirel pedagoji kuramları ışığında tartışmaların gerçekleştiği görülmektedir. Bireylerin meslek kazanmalarını ve sosyalleşmelerini sağlamak işlevselci eğitim sosyolojisinin temel amaçları olarak kabul edilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen analizler eğitime ulaşmadaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı ve zekanın eğitime etkisi ekseninde gerçekleştirilmektedir. Eğitim sosyolojisindeki çatışmacı yaklaşımlara göre ise çatışmanın nedeni iki farklı biçimde ele alınmaktadır. Çatışmacı yaklaşıma göre eğitimin işlevi, egemen kültürün hakimiyetinin sürdürülmesi için kültürel yeniden üretimin gerçekleşmesini sağlamak ve statü kültürü oluşturmaktır. Eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımlar kişisel tecrübelerin anlamlarına

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

odaklanmakta, eğitimin bileşenlerini birbirinden bağımsız ele alarak eğitimin bireylerin yaşamlarındaki etkilerini irdelemektedir. Eleştirel pedagojiye göre ise eğitim sosyolojisinin amacı, sistemdeki problemlerin tespiti ve çözümüne yönelik analizlerde bulunmaktır. Eğitim sosyolojisinde var olan yaklaşımlar ve bu yaklaşımların eğitimin amaçlarına ve süreçlerine yönelik analizleri, eğitimin bugün ve yarın toplumsal rol ve işlevlerini anlamlandırmada etkili olması beklenmektedir.

Araştırma sonuçları doğrultusunda katılımcılar, eğitimin işlevini, istendik davranış değişikliği sağlamak, toplumun değerlerini aktarmak ve bireyleri geleceğe hazırlamak, bireylerin meslek edinmelerini, sosyalleşmelerini sağlamak şeklinde tanımlamaktadır. Katılımcılar toplumsal değişimin eğitime etkisini ve eğitimin toplumsal değişmeye etkisini değerlendirirken karşılıklı etkileşimin olduğu ve bu etkileşimin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin olduğu kanısında oldukları görülmektedir. Katılımcıların Türkiye’de eğitimde değişimlere ilişkin görüşlerine bakıldığında, değişimlerin eğitimi olumsuz yönde etkilediğini çünkü müfredatın yoğunlaştığını, ezberci bir form kazandığını belirtmekte oldukları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların eğitim sistemindeki değişimlerin çok sık olması ve topluma uygun olmamasının olumsuz sonuçlar doğurduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Köy okulları kapanması ise değişimin bir başka olumsuz yanı olarak değerlendirilmektedir. Olumlu yönde değişime dair görüşlerin olmaması ise dikkat çekmektedir. Eğitimdeki sorunlara ilişkin katılımcı görüşlerine bakıldığında liyakatsiz atamalar, gelişmelerin takip edilememesi ve değişimlere ayak uyduramama, eğitim sistemine ve eğitimciye yönelik var olan olumsuz algı görülürken, eğitimcilerin yaşadıkları sorunlara bakıldığında ise liyakatsizlik, eğitim politikalarıyla ilgili problemlerle karşılaşmaktadır.

Eğitim sosyolojisi içerisinde var olan yaklaşımlarda gerçekleştirilen tartışmalar doğrultusunda araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, eğitime dair iki temel karakteristik nitelirmede bulunulmakta olduğu görülmektedir. İlk olarak eğitimin toplum içerisindeki fertleri, toplumun kural, değer ve normlarına adapte olması açısından sosyalleştirmekte olduğu savıdır. Sosyalleşme sürecinde egemen kültürün yeni nesillere aktarımı gerçekleştirilmektedir. Ayrıca devlet kurumu olan okulların toplumsal norm ve değerlerle ters düşmesi beklendik bir durum olmadığı kabulüyle karşılaşılmaktadır. Toplumda var olan kurum ve kültür gelişmeyi desteklemekte ve değişime açık, demokratik eğilim içinde ise kültürel yeniden üretim istendik bir şey olarak değerlendirilmektedir. Üstelik toplumsal sürdürülebilirlik için yeniden üretim haricinde farklı bir seçenek görülmemektedir. İkinci olarak ise araştırma ve sorgulama işlevine sahip olan eğitim bireyi özgürleştirmektedir. Eğitim hem egemen değerlerin aktarımını sağlarken hem de bu norm ve değerlere yönelik sorgulayan, eleştirebilen düşünce potansiyeline sahip bireylerin gelişimini sağlayabilmektedir. Bu doğrultuda eğitimin tutucu işlevinin yanı sıra özgürlükçü işlevinin mevcudiyeti de araştırma bulgularında tartışılmaktadır.

Sosyal değişmeye odaklanan sosyolojik analizlerde ise sosyal değişimin başat faktörleri olarak ekonomik, politik ve sosyal belirleyenlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Araştırma sonuçları doğrultusunda da eğitimin sosyal değişme sürecinde etkili role sahip olduğu kanısı kadar sosyal değişimin de eğitim üzerinde etkisinin kabulü yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre eğitim, sosyal değişime zemin hazırlayarak tetiklediği kadar, değişen politik, ekonomik ve sosyal koşullar için ihtiyaç duyulan bilgilerle bireyleri donatan işlevsel bir toplumsal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşler doğrultusunda eğitim, sosyal değişmeye neden olabildiği gibi sosyal değişimle de şekillenebilmektedir. Daha muhafazakâr ve çatışmacı yaklaşımlara göre ise eğitim, var olan toplumsal düzenin parçasıdır ve bu düzen içerisinde olan sosyal, ekonomik ve siyasal yapılardan bağımsız davranmamakta, amaç ise mevcudu korumak olduğu için değişmeye karşı mesafeli yaklaşmaktadır. Araştırma bulguları doğrultusunda milli değerlerin mevcudiyetine yönelik eğitimin işlevi için yapılan vurgu bu perspektiften değerlendirilebilmektedir. Ayrıca bulgularda eğitimi, egemen kültürün aktarımının aracı olarak gören yaklaşımların varlığı az da olsa görülmekte, bu aktarım sürecinde sosyal değişimin varlığı hissedilmektedir. Tüm bu tartışmalar bağlamında eğitimin sosyal değişimi gerçekleştirebilmesi için toplumdaki öteki kurumlarda da değişimin varlığı beklenmektedir. Araştırma sonuçları doğrultusunda Türkiye özelinde eğitim sistemi ve eğitimcilerin sorunlarının odağında karşılaşılan değişimlerin sıklığına ve toplumsal ihtiyaçları karşılama oranına yönelik eleştirel pedagojik bir tartışmayla karşılaşmakta, olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır. Araştırma bulgularında, belirlenen sorunların çözümüne yönelik eğitim sosyolojisindeki işlevselci ve yorumcu yaklaşımların yer aldığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre ideal eğitim sistemi, uzun yıllar uygulanacak şekilde planlanmalı ve devletin milli eğitimi olmalıdır ve vatan, millet, bayrak sevgisi, toplumsal değerler ön planda olmalıdır, şeklinde değerlendirmeler işlevselci bakış açısıyla tanımlanırken; ayrıca eğitim sosyolojisindeki yorumcu yaklaşımlarla değerlendirilecek, eğitim sistemindeki düzenlemelerde, “yaparak yaşayarak öğrenmeye önem verilmelidir” savları dikkat çekmektedir. Eğitim sisteminin, sistem içinde 30 yılı aşkın bir sürede bulunan öğretmenlerin tespit ve değerlendirmeleri, sürecin tanımlanmasında, anlamlandırılmasında önemli olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Hüseyin. 1992. *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aypay, Ahmet., Cemaloğlu, Necati., Sarpkaya, Ruhi., Tomul, Ekber., Baştürk, Ramazan., Ellez, Murat., Şahin, Baki., Yolcu, Hüseyin., Karakaya, İsmail., Turgut, Yıldız. 2014. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*: Bursa. Anı Yayıncılık.
- Apple, Michael W. 2012. *Eğitim ve iktidar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Apple, Michael W. 2019. *Can Education Change Society?*. New York: Routledge.
- Arık, Alev. 1998. *Psikolojide Bilimsel Yöntem*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma
- Aydın, Mustafa. 1991. "Kültürel Süreklilik. *Değişme ve Eğitim*" M. Aydın, I. Ünal, E. Balcı ve diğerleri (Der.), Eğitim Sosyolojisi içinde, (s. 31-47). Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Aziz, Aysel. 1994. *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ballantine, Jeanne. & Spade, Joan. 2014. "Getting Started: Understanding Education Through Sociological Theory". Ballantine, J. & Spade, J. (Ed.), *Schools And Society: A Sociological Approach to Education* inside, (p. 13-29). London: SAGE Publication.
- Barr, Rebecca. & Dreeben, Robert. 2014. "How Schools Work". J. Ballantine, J. Spade (Ed.), *Schools and Society A Sociological Approach to Education* inside, (p..133-139). London: SAGE Publications.
- Bernstein, Basil. 2003. *Class, Code And Control: The Structuring of Pedagogic Discourse*. London: Routledge Falmer Published.
- Bock, Kathryn. 2002. "İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları". Bottomore, T. ve Nisbet, R. (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* inside, (p. 51-92). İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Blackledge, Davit. & Hunt, Barry. 2019. *Sociological Interpretation of Education*. London: Rautledge Falmer Published.
- Blumer, Herbert. 1969. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. California: University of California Press
- Bock, K. 2002. "İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları." (ss 51-92). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. Ed: Bottomore, T. Ve Nisbet, R. (Mete Tunçay ve Aydın Uğur Yayına Hazırlayanlar), Ankara: Ayraç.
- Bourdieu, Pierre. 1986. "The Forms Of Capital." S.J. Ball (Ed.), *The RoutledgeFalmer Reader in Sociology of Education*, inside, (p. 15-29). London: Routledge Falmer Published.
- Bourdieu, Pierre. & Passeron, Jean -Claude. 2015. *Yeniden Üretim Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. Ankara: Heretik Yayınevi.
- Bowles, Samuel. & Gintis, Herbert. 2012. "Schooling in Capitalist Societies". J. Ballantine & J.Spade (Ed.), *Schools and Society: A Sociological Approach to Education* inside, (p. 40-43). London: SAGE Publication.
- Bruce, Steve. & Yearley, Steven. 2006. *The Sage Dictionary of Sociology*. London: SAGE publication.
- Celkan, Hikmet. 1991. *Eğitim Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Collins, Randall. 2012. "Conflict Theory of Educational Stratification." J. Ballantine & J. Spade (Ed.), *Schools And Society: A Sociological Approach to Education* inside, (p. 44-50). London: SAGE Publication.
- Cookson, Peter. & Donly, Kraybill. 2001. "Elites and Educational Reform." D. Levinson P.W., Cookson A. Sadovnik Ed., *Education and Sociology an Encyclopedia* inside, (p. 235-240). London: Routledge Falmer.
- Cookson, Peter. & Sadovnik, A. 2002. "Functionalist Theories of Education", D. Levinson P.W., Cookson A. Sadovnik Ed., *Education and Sociology an Encyclopedia* inside, (p. 267-272). New York, Routledge Falmer.
- Dreeben, Robert. 2013. "The Contribution of Schooling to the Learning of Norms." A. Sadovnik vd. (Ed.), *Exploring Education An Introduction to the Foundation of Education* inside, (p. 129-146). London: Routledge Falmer.

- Erol, Nilüfer. 2010. "Küreselleşme Sürecinde Örgütleri Yeniden Düşünmek", *Gazi Akademik Bakış*, 4 (7), ss. 79-90.
- Erol, Nilüfer. 2011. "Toplumsal Değişme ve Eğitim: Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar." *Akademik Bakış*, 5(9), s.109-122.
- Freire, Paulo. 2014. *Ezilenlerin Pedagojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. 2006. *Sosyoloji*. İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- Giroux, Henry. 2008. *Eleştirel Pedagojinin Vaadi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gleeson, Dianne. 2002. "Challenging Tripartism: Class and Inequality in Post-Compulsory Education Policy." J. Demaine (Ed.), *Education Policy and Contemporary Politics* inside, (p. 129-152). New York: Palgrave Publishers Ltd.
- Goffman, Erving. 2014. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökçe, Feyyat. 2000. *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Güllüpnar, F., İnce, C. 2014. "Şanlıurfa'da Eğitimsel Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi: Kültürel Yapı, Sosyal Sermaye ve Yapısal Faktörlerin Sosyolojik Analizi." *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 46. s.s. 84-121.
- Sunar, L. 2014. *Toplumsal Değişimi Açıklamak: Temel Kavram ve Kuramlar*. (ss 1-35). Türkiye'de Toplumsal Değişim Ed. L. Sunar. Ankara: Nobel.
- Şıvgın Hale. 2009. "Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi." *Gazi Akademik Bakış*, 2 (4), 35-52.
- Hesapçioğlu Muhsin. 1996. "Bilgi Toplumunda Eğitim ve Okulun Geleceğine İlişkin Düşünceler". *Yeni Türkiye*, 2 (7), 21-28;
- Heckman, James. & Neal, Larry. 2005. "Coleman's Contribution to Education: Theory, Research Style and Empirical Research." Jon Clark (Ed.), James S. Coleman inside, (p. 88-112). London: Routledge Falmer.
- Herrnstein, Richard. & Murray, Charles. 1996. *The Bell Curve Intelligence and Class Structure in American Life*. New York: The Free Press.
- Hoffer, Thomas. 2002. "Meritocracy". D. Levinson, P.W. Cookson, A.Sadovnik (Ed.), *Education and Sociology an Encyclopedia* inside, (p. 435-442). London: Routledge Falmer.
- Jencks, Christopher. 2002. "Does inequality matter?" *Daedalus: Journal of American Academy of Arts & Science*, 131/1, 49-65
- Karasar, Niyazi. 1995. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Madigan, Tim. 2002. "Cultural Capital." D. Levinson, P.W. Cookson, A. Sadovnik (Ed.), *Education and Sociology an Encyclopedia* inside, (p. 121-124). London: Routledge Falmer.
- Mead, George Herbert. 1962. *Mind, Self and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ritzer, George. 2011. *Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sadovnik, Amir. 2018. *Exploring Education An Introduction to the Foundation of Education*. London: Routledge Falmer.
- Shouse, Roger. 2001. "School Effect." D. Levinson, P.W., Cookson, A. Sadovnik (Ed.), *Education and Sociology an Encyclopedia* inside, (p. 519-524). London: Routledge Falmer.

Eğitim Sosyolojisi Perspektifinde Eğitimin İşlevi ve Sosyal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma

- Sunar, Lütfi. 2014. "Toplumsal Değişimi Açıklamak: Temel Kavram ve Kuramlar." L. Sunar (Ed.), Türkiye'de Toplumsal Değişim içinde, (s. 1-35). Ankara: Nobel.
- Swartz, David. 2001. "Social Reproduction." D., Cookson P.W., Sadovnik A. (Ed.), Education and Sociology an Encyclopedia inside, (p. 551-558). London: Routledge Falmer.
- Swingewood, Alan. 2014. Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şahin, H. 2018. "Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitim ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Eğitimde Eşitsizlik." Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(74), s.414-431.
- Tezcan, Mahmut. 1999. Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Şafak Matbaacılık
- Topses, Mehmet Devrim. 2014. Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Turhanoğlu, Feryal Afşin., Suğur, Nadir., Göncü, Şavran, Temmuz. ve Çetin, Oya. 2013. Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yıldırım, Ali. & Şimşek, Hasan. 2008. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Young, Moore. (1971). Knowledge And Control: New Directions For The Sociology Of Education. London: Collier-Macmillan Publishers
- Young, Moore. (2002). Curriculum of the Future. London: Falmer Press.

